

#12

TESTIMONIOS CRÍTICOS

ENRIC SULLÀ,
NORA CATELLI,
BEATRIZ SARLO

Resumen || Estos *Testimonios críticos* recogen aportaciones de autores destacados de la historia de la teoría literaria en el ámbito hispánico. Enric Sullà (Barcelona, 1950), profesor titular de Teoría de la Literatura y Literatura Comparada desde 1988 y catedrático de dicha área desde 2008 en la Universitat Autònoma de Barcelona, recuerda y pone en perspectiva la «arribada desitjada» del estructuralismo francés a Cataluña y España a finales de los sesenta y principios de los setenta. Nora Catelli (Rosario, 1946), exiliada en Barcelona en 1976 y profesora de Teoría de la Literatura y Literatura Comparada de la Universitat de Barcelona desde 1997, reflexiona en su texto —una conferencia del año 1987— sobre «los límites teóricos del discurso crítico en la reflexión actual». La sección se cierra con un escrito de Beatriz Sarlo (Buenos Aires, 1942), miembro de *Los libros* (1969-1976) y directora de *Punto de vista* (1978-2008), además de una de las máximas impulsoras de la renovación teórica de la crítica argentina desde finales de los sesenta. En «Barthesianos de por vida», escrito en 2005 a veinticinco años de la muerte de Roland Barthes y que republicamos hoy con motivo del centenario de su nacimiento, Sarlo traza un breve retrato de «un escritor que tomaba sus argumentos de la literatura o los convertía a la literatura» y reivindica su lectura.

Palabras clave || Teoría de la literatura | Testimonios | Estructuralismo | Deconstrucción | Roland Barthes

Abstract || These Critical Testimonies bring together contributions by distinguished authors of literary theory in the Hispanic context. Enric Sullà (Barcelona, 1950), lecturer of Literary Theory and Comparative Literature since 1988 and professor of the same area at the Universitat Autònoma de Barcelona since 2008, recalls and puts in perspective the “arribada desitjada” (“desired arrival”) of French structuralism to Catalonia and Spain in the late sixties and early seventies. Nora Catelli (Rosario, 1946), exiled in Barcelona in 1976 and lecturer of Literary Theory and Comparative Literature at the Universitat de Barcelona since 1997, reflects in her text—a conference from 1987—about “los límites teóricos del discurso crítico en la reflexión actual” (“the theoretical limits of critical discourse in contemporary thought”). The section closes with a text by Beatriz Sarlo (Buenos Aires, 1942), a member of *Los libros* (1969-1976) and director of *Punto de vista* (1978-2008), in addition to serving as one of the main promoters of the theoretical renovation of Argentinean criticism since the late 1970s. In “Barthesianos de por vida,” originally written in 2005 on the occasion of the 25th anniversary of Roland Barthes’ death and republished in this issue of 452°F to commemorate the centennial of his birth, Sarlo sketches a portrait of “un escritor que tomaba sus argumentos de la literatura o los convertía a la literatura” (“a writer who took his arguments from literature or turned them into literature”) and vindicates the reading of Barthes.

Keywords || Literary Theory | Testimonies | Structuralism | Deconstruction | Roland Barthes

ESPERANT ELS BÀRBARS

Enric Sullà

¿Què esperen a la plaça tanta gent reunida?
Diu que els bàrbars avui seran aquí.
C. Cavafis, «Esperant els bàrbars» (tr. C. Riba)

Títol i citació s'expliquen perquè m'ha convingut que els bàrbars del poema fossin no tan sols els estructuralistes sinó tots els pensadors francesos (i estrangers en general) que són esperats pels ciutadans d'un país sufocat, perquè l'han volgut aïllar fent-li creure que no li cal res de fora perquè ja ho té tot, un país, doncs, la gent més inquieta del qual espera paradoxalment que els forasters li resoldran els problemes que no ha sabut o no ha pogut resoldre. Si al poema de Cavafis els bàrbars que solucionaran la decadència acaba que no arriben, a l'Espanya i la Catalunya dels últims anys dels seixanta sí que hi van arribar, d'una manera indirecta és clar, però hi van arribar, i, obliquament, van contribuir a remoure les aigües somortes de la universitat, del pensament, de la cultura. Tan dissimulada com efectiva, va ser una arribada desitjada, esperada, necessària per catalitzar les energies culturals reprimides, una corroboració del que ja germinava. M'apresso a dir, però, que el que ve tot seguit no passa de ser una succinta notícia bibliogràfica de la recepció de l'estructuralisme a Catalunya, i a Espanya, amb la confiança que podrà fer servei al capítol corresponent de la història del pensament teòric i crític catalana o espanyola (Díaz, 1974; Martínez Romero, 1989; Pozuelo Yvancos, 2011).

En una eficaç síntesi de l'evolució de la filosofia a Catalunya al segle XX, Pere Lluís Font observava una ràpida successió de la recepció o assimilació a la universitat de moviments a la segona meitat de la dècada 60, coincidint amb la pèrdua d'autoritat del neotomisme dominant fins aleshores. Així, diu, el curs 1964-1965 tocava ser heideggerià; el 1965-1966, hegelian; el 1966-1967, marxista; el 1967-1968, neopositivista; el 1968-1969, estructuralista; després, continua, «aniran arribant als medis filosòfics del país el freudisme, el freudomarxisme, la fascinació per l'Orient, el postestructuralisme, la filosofia de la ment, etc.. A partir del començament de la dècada dels setanta, trobem ja un pluralisme més o menys estabilitzat» (Font 2001: 50-51). Encara que Font les descriu com «onades successives d'entusiasme», que sovint descobrien la sopa d'all,estic convençut que deixaven un pòsit suficient que contribuïa a ampliar les possibilitats intel·lectuals de la universitat. Ara, allò que a mi em va cridar més l'atenció és l'afirmació que el curs 1968-1969 tocava ser estructuralista, entre altres raons perquè va ser el curs que vaig començar a estudiar a la UAB i diria que sí, que Font té prou raó, que

l'estructuralisme era a l'ambient, però no tan sols l'estructuralisme, convé tenir-ho present, també hi era el marxisme (o els marxismes, més ben dit), cada vegada menys contingut per la censura política i cultural. I amb l'estructuralisme arribava també la semiologia, com era evident en l'obra de Roland Barthes, o ho seria aviat en l'obra d'Umberto Eco, que en deia semiòtica.

És plausible que el curs 1968-1969 l'estructuralisme fos tendència (com se'n diria en termes actuals) a la universitat catalana (reduïda aleshores encara a la de Barcelona), però em sembla que la recepció en el que aleshores era el petit espai de la cultura catalana va començar una mica abans, el 1967, es fa present el 1968, s'accentua el 1969 i arriba fins el 1973 amb penes i treballs, com ho palesaran les referències que enumeraré de seguida¹. No em refereixo, és clar, als textos originals, perquè l'*annus mirabilis* (l'*année lumière*) de l'estructuralisme seria el 1966 (Dosse, 1991, vol. I: 384-420)², sinó, d'una banda, a la publicació a França de llibres de divulgació del moviment esdevingut aleshores una moda, i, de l'altra, pel que fa a Espanya, a l'aparició primer d'articles i de seguida de traduccions de temàtica relacionada amb l'estructuralisme, barrejant els textos originals i les obres de divulgació. Cal remarcar dues circumstàncies: el nombre, perquè poques vegades s'ha traduït tant d'un sol tema, i en qualsevol cas, no en la somnolent Espanya franquista, i la proximitat de la data de la traducció a la de publicació de l'original. Les traduccions serveixen com a índex no solament de l'interès pel que era una novetat i una moda a París (ciutat de referència cultural i política), sinó també com a símptoma del canvi incipient del panorama intel·lectual i editorial a Espanya on les editorials més inquietes fan un esforç d'actualització (Seix Barral i Edicions 62, a Barcelona) i apareixen editorials (Alberto Corazón o Akal, a Madrid, per exemple) que s'especialitzen en la publicació del tema o temes de moda, editorials que troben un públic lector, format en gran part per estudiants i professors, gent jove gairebé sempre, que es vol posar al dia, saber què passa fora d'Espanya, començant per França. L'expansió del llibre de butxaca, amb preus assequibles (Alianza Editorial, a Madrid, o «Breve Biblioteca de Bolsillo», a Barcelona), que es registra a partir de 1966 aproximadament també contribueix a atansar el llibre a un nombre de lectors creixent, en paral·lel a l'increment de la població universitària i estudiantil en general, que s'accentua al llarg de la dècada dels setanta.

Malgrat tot, seria incorrecte pensar que el públic lector interessat en el que passava a fora només en tenia notícia per les traduccions, encara que en aquells anys si se sabia un idioma només era el francès. Cal dir, doncs, que als textos de l'estructuralisme, és a dir, als llibres francesos hi havia un nombre (bastant reduït, cal concedir-ho) de lectors que hi accedia de manera directa. No calia anar a França (el viatge era prou car) perquè els llibres es podien comprar

NOTES

1 | Si tenia en compte el camp universitari i cultural espanyol, caldria allargar la recepció fins 1972, amb una gran intensitat de traduccions entre 1970 i aquest any. Però aquest no és lloc per a una informació bibliogràfica detallada que haurà d'esperar una publicació posterior.

2 | Vegeu Max Hidalgo, *El problema de la escritura en el campo intelectual francés (1945-1975)*, tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona el 2013.

(si superaven la censura) a la Llibreria Francesa de Barcelona, i a llibreries més o menys militants com Cinc d'Oros, Les Punxes o l'extraordinària Leteradura (oberta entre el 1969 i el 1979), gairebé totes desaparegudes. En aquestes llibreries arribaven, a més, un fet que tampoc no es pot oblidar, traduccions publicades a l'Amèrica del Sud, sobretot a Mèxic (Fondo de Cultura Económica) i a l'Argentina (Losada per a la literatura i Nueva Visión per a l'estructuralisme). A aquestes precisions hi he d'afegir la funció crucial dels mediadors, editors, periodistes, crítics, escriptors i professors de disciplines diverses, que seguien l'actualitat i procuraven donar-ne notícia i alhora importar autors, idees i mètodes. En certa mesura, com passa en el moviment original, la recepció de l'estructuralisme no es va limitar a una sola disciplina, en un moment, a més, en què l'espai cultural era bastant esquifit fins i tot a una ciutat com Barcelona, la qual cosa precisament facilitava els contactes entre persones i idees.

He pogut trobar en l'àmbit català una publicació primerenca relacionada amb una variant de l'estructuralisme a la revista cultural *Inquietud*, de Vic, al seu últim número, el 36 (setembre de 1966), on Lluís Solà va traduir «L'estructuralisme genètic en la història de la literatura», de Lucien Goldmann (Quintana, 2000: 269), avançant-se a l'editorial Ciencia Nueva (Madrid), que recollia l'article a la traducció de *Para una sociología de la novela* (1967, edició original: 1964), però gairebé al mateix temps que Edicions 62 publicava *Ciències humanes i filosofia* (1966, edició original: 1952), que no va aconseguir el públic de l'anterior; com tampoc no el va obtenir la traducció per part de Península (la branca en castellà d'Edicions 62) de *El hombre y lo absoluto*, del mateix Goldmann, traducció de *Le Dieu caché* (1954), el seu gran estudi sobre Pascal i Racine, que intentava explicar la complicada relació entre l'individu, la ideologia i l'estructural social.

A l'empara de l'Abadia de Montserrat, la revista *Serra d'Or* va esdevenir entre 1967 i 1970 un referent cultural de primera importància. Per començar, el número d'agost de 1967 publicava una extensa entrevista de Víctor Mora (novel·lista, guionista del *Capitán Trueno*, militant del PSUC, aleshores exiliat a París) a Claude Lévi-Strauss³ una de les preguntes de la qual és què és l'estructuralisme (Mora, 1967). El meu pare comprava el *Serra d'Or* i, si no em falla la memòria, va ser mitjançant aquesta entrevista que vaig saber que existia això de l'estructuralisme. Ara, al número de febrer, Alexandre Cirici Pellicer, un crític d'art dinàmic i molt ben informat (encara que a vegades queia en la superficialitat o el *name dropping*), havia publicat un article prou simptomàtic amb el títol «Una visió estructuralista» (Cirici, 1967a), i al març un altre en què donava notícia dels diàlegs que se celebraven a l'Escola de Disseny Eina (en la fundació de la qual el 1967 hi havia intervingut), en aquesta ocasió

NOTES

3 | Que V. Mora transcriu Lévy-Strauss.

amb el grup italià avantguardista 63, en el qual figurava Umberto Eco (Cirici, 1967b)⁴. El mateix Alexandre Cirici publicaria a *Serra d'Or* unes «Converses amb Lucien Goldmann» (1968) i, encara més interessants per a la recepció de l'estructuralisme, unes «Converses amb Barthes» (1969), el mateix any en què Arnau Puig (1969), fa una ressenya de la traducció al català de *Crítica i veritat*, de Barthes, una traducció francament insòlita en el panorama editorial català⁵. De fet, Barthes ja havia estat traduït al castellà a Seix Barral: *Ensayos críticos* (1964), que havia sortit el 1967, on hi havia recollit un article tan rellevant com «La actividad estructuralista» (1962). Quan publicava el 1967 a *Serra d'Or* un article sobre «Crítica i lectura», un escriptor i crític no massa recordat, Josep Iborra, demostrava que tenia present Barthes. Ara, la migradesa del mercat editorial català explica que només es publiqués un altre llibre de Barthes, *El grau zero de l'escriptura. Nous assaigs crítics*, ara a càrrec d'Edicions 62 (1973)⁶.

L'esforç d'Edicions 62 revela l'ambició i les limitacions del mercat editorial català, sempre en cerca d'un públic numèricament reduït que disposava a més d'una oferta molt més àmplia en castellà⁷. La mateixa editorial, quan publicava en castellà amb el segell Península, tenia unes possibilitats superiors. Això no obstant, es va atrevir a publicar en català dues traduccions de Claude Lévi-Strauss: el 1969 un opuscle, *Raça i història* (1952), en la col·lecció «L'escorpi» (que tindria moments brillants publicant assaig de butxaca), i el 1971 *El pensament salvatge* (1962), en una altra col·lecció, «Biblioteca bàsica de cultura contemporània», que importava textos de referència. Pel seu costat, l'editorial Anagrama va fer un intent de publicar en català i va engegar una col·lecció, «Textos», de curta durada, en què, al costat de Sartre i Pavese, inclou *Tristos tròpics* (1955), també de Lévi-Strauss, el 1969.

Tornant a Edicions 62, la traducció el 1969 de *L'estructuralisme* (1968), de Jean Piaget, a la col·lecció d'assaig més coneguda de la casa, «Llibres a l'abast», esdevé un índex de la recepció de la moda parisenca, de la celeritat a l'hora de traduir, de l'encert del títol seleccionat (un assaig rigorós de precisar el sentit del terme «estructura»), però també de les vendes escasses⁸. Del diàleg, o l'enfrontament, entre el marxisme que tanta força tenia en la dècada dels seixanta al pensament europeu occidental i l'estructuralisme puixant que el desplaçava (en col·laboració amb esdeveniments polítics com l'esclafament de la primavera de Praga o la evolució frustrada del maig de París) n'és símptoma la traducció, el 1970, als «Llibres a l'abast», de *Marxisme i estructuralisme* (1964), de Lucien Sebag (alumne de Claude Lévi-Strauss i pacient de Jacques Lacan), l'aportació del qual no rebria l'atenció que sí que va aconseguir Louis Althusser⁹. Com he dit en començar, els bàrbaros havien arribat. Els esperàvem.

NOTES

4 | D'Umberto Eco Seix Barral havia publicat *Obra abierta* (1965), però no havia sortit encara la d'*Apocalíptici e integrati* (1964), que va haver d'esperar que Lumen el traduís el 1968, amb un èxit extraordinari.

5 | El més curiós de la traducció de Jaume Vidal Alcover, en general correcta, és que trasllada *discours* per raonament, índex d'escassa familiaritat amb la terminologia que s'acabaria imposant.

6 | Al «Pròleg» a l'edició de 1971 del *Josafat* de Prudenci Bertrana, vaig fer servir, temo que amb poc encert, *Le degré zero de l'écriture*, de R. Barthes.

7 | S'ha de tenir sempre present en parlar dels últims deu anys de la dictadura que, de 1939 endavant, la llengua catalana havia estat desterrada de la vida pública i, com a conseqüència, als possibles lectors, escolaritzats únicament en castellà, els costava llegir en la seva llengua materna.

8 | La traducció de Piaget es disputava el mercat amb llibres de divulgació com el de Jean-Marie Auzias, *El estructuralismo* (Alianza, 1969), *Las estructuras y los hombres* (Ariel, 1970) i *El estructuralismo como método*, de Louis Millet i Madeleine Varin d'Ainville, (Cuadernos para el Diálogo, 1972), limitant-me a les editorials espanyoles.

9 | És interessant en aquest sentit el volum col·lectiu *Estructuralismo y marxismo*, de 1969 (edició original de 1967), amb un pròleg d'Eugenio Trias, «Luz roja al humanismo» (9-21), publicat després del seu llibre *La filosofía y su sombra*, inequívocament estructuralista (amb abundants referències a Lévi-Strauss i Foucault, més discreta la d'Althusser), com els tres que va publicar d'una tacada el 1970: *Teoría de las ideologías, Filosofía y carnaval* i *Metodología del pensamiento mágico*, amb la preocupació constant de trobar-li un lloc a la filosofia.

Bibliografia

- AA.DD. (1967): *Estructuralismo y marxismo*, tr. A. G. Valiente, pr. E. Trías, Barcelona: Martínez Roca, 1969.
- BARTHES, R. (1953, 1972): *El grau zero de l'escriptura. Nous assaigs crítics*, tr. M. Martí i Pol, J. Cabanes i C. Ciuraneta, Barcelona: Edicions 62 «Llibres a l'abast», 112), 1973.
- BARTHES, R. (1964): *Ensayos críticos*, tr. C. Pujol, Barcelona, Seix Barral, 1967.
- BARTHES, R. (1966): *Crítica i veritat*, tr. J. Vidal Alcover, Barcelona: Llibres de Sinera («Sitges», 5), 1969.
- CIRICI, A. (1967a): «La visió estructuralista», *Serra d'Or*, IX: 2 (febrer), 67-69.
- CIRICI, A. (1967b): «Diàlegs d'Eina. El grup 63 i l'avantguarda», *Serra d'Or*, IX: 3 (març), 67-69.
- CIRICI, A. (1968): «Converses amb Lucien Goldmann», *Serra d'Or*, 103 (maig), 102-104.
- CIRICI, A. (1969): «Converses amb Roland Barthes», *Serra d'Or*, 113 (febrer), 53-55.
- DÍAZ, E. (1973): *Notas para una historia del pensamiento español actual, 1939-1973*, Madrid, Edicusa, 1974.
- DOSSE, F. (1991): *Histoire du structuralisme*, París: La Découverte, 2 vols.
- FONT, P. LL. (2001): «Un segle de filosofia a Catalunya», a P. Casanovas (ed.), *Filosofia del segle XX a Catalunya: una mirada retrospectiva*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 39-57.
- GOLDMANN, L. (1952): *Ciències humanes i filosofia*, tr. A. Gil, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 38), 1966.
- GOLDMANN, L. (1955): *El hombre y lo absoluto. "Le Dieu caché"*, tr. J. R. Capella, Barcelona, Península, 1968.
- GOLDMANN, L. (1964): *Para una sociología de la novela*, tr. J. Ballesteros i G. Ortiz, Madrid: Ciencia Nueva, 1967.
- IBORRA, J. (1967): «Crítica i lectura», *Serra d'Or*, IX: 5 (maig), 65-66.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1952): *Raça i història*, tr. M. Adrover, Barcelona: Edicions 62 («L'escorpí», 6), 1969.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1955): *Tristos tròpics*, tr. M. Martí i Pol, Barcelona, Anagrama («Textos», 4), 1969.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1962): *El pensament salvatge*, tr. M. Martí i Pol, pr. E. Trías, Barcelona, Edicions 62 («Biblioteca Bàsica de Cultura Contemporània», 23), 1971.
- MARTÍNEZ ROMERO, C. (1989): *El pensamiento teórico-literario español (1965-1975)*, Granada, Universitat de Granada.
- MORA, V. (1967): «Una hora amb Lévy-Strauss», *Serra d'Or*, IX: 8 (agost), 36-39.
- PIAGET, J. (1968): *L'estructuralisme*, tr. J. Costa i G. Woith, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 78), 1969.
- POZUELO YVANCOS, J. M^a (2011): «Filología, crítica, teoria (1900-2010)», a J. Mª Pozuelo (ed.), *Las ideas literarias, 1214-2010*, dins J.-C. Mainer (dir), *Historia de la literatura española*, vol. 8, Barcelona: Crítica, 545-711.
- PUIG, A. (1969): ressenya de Roland Barthes, *Crítica i veritat*, *Serra d'Or*, 123 (desembre), 93.
- QUINTANA, A. (2000): «La revista *Inquietud*», *Ausa*, XIX: 145, 251-269.
- SEBAG, L. (1964): *Marxisme i estructuralisme*, tr. J. Feixas, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 84), 1970.
- SULLÀ, E. (1971): «Pròleg», a Prudenci Bertrana, *Josafat*, Barcelona: Edicions 62 («Antologia Catalana», 67), 5-15.
- TRÍAS, E. (1969): *La filosofía y su sombra*, Barcelona: Seix Barral.

RETÓRICA Y JER GAS EN LA CRÍTICA CONTEMPORÁNEA* (1987)

Nora Catelli

El título general de estas charlas, como ustedes saben, es *En los límites de la crítica*. Hay dos maneras de efectuar la exégesis de esta rica e interesante ambigüedad, la que sus términos plantean. Si nos atenemos a una primera interpretación, la de que el título se refiere a la situación actual de la crítica en España, debemos concluir que se refiere a los límites de la crítica en España y afirmaríamos que los límites de la crítica son, aquí, los límites de sus críticos. Para hablar de eso, con ejemplos, y, sobre todo, con una visión histórica, debemos desprendernos por un momento de toda preocupación de alcance más ambicioso. Porque la segunda interpretación del título sí es ambiciosa, la segunda interpretación vería en ese título una inquisición, la invitación a una búsqueda; una búsqueda específica, la de los límites teóricos del discurso crítico en la reflexión actual. En este corte interpretativo, sincrónico, si se quiere, con respecto al primero, que se refiere a los límites de la crítica en España, el primero no queda de ninguna manera englobado. Quiero decir: se plantea entre ambas interpretaciones, y los ámbitos que cada una de ellas cubre, un hiato, un auténtico vacío.

Sólo instalándose en ese vacío y reconociendo la enorme distancia y la absoluta heterogeneidad de los dos órdenes de nociones y conceptos y hechos que ambas plantean puede reflexionarse — podemos reflexionar, porque somos parte de esa tensión, de ese desajuste, de esa desavenencia y hasta cierto punto somos sus agentes y la producimos— sobre ellos. Sin descuidar el análisis y la descripción de la crítica en España, porque es nuestro punto de partida y es nuestro medio natural; pero también sin abandonar la exigencia de una lectura de la teoría de la crítica contemporánea, cuyo campo no da por supuesta ninguna relación, ni de grado, ni de sustancia, ni siquiera de contemporaneidad, con los límites de la crítica española.

Un ejemplo: en enero de 1987, la Asociación Colegial de Escritores editó un número monográfico de ciento y pico páginas dedicado a «La crítica literaria», que contenía opiniones de dieciocho críticos (periodistas y/o profesores universitarios en su mayoría, y además una buena muestra de todos los que hay) y encuestas a periódicos y escritores. Bien, suponiendo que, por alguna razón —lejanía, imposibilidad de acceder a otras publicaciones—, un lector interesado

* Esta conferencia, impartida en 1987, fue publicada en *Curs En els límits de la crítica*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1988. Agradecemos a la autora la cesión del texto para publicarlo y traducirlo al catalán, euskera e inglés.

dispusiera de este tomo únicamente y decidiera hacerse mediante él una idea del estado general de la crítica española, llegaría a la convicción de que la crítica literaria es una rama menor de la publicidad editorial, de que sus instrumentos teóricos son, desde el punto de vista lingüístico, pre-saussurianos; desde el punto de vista del estudio del sentido y la dimensión del sujeto, pre-freudianos; y desde el punto de vista de la crítica impresionista, ingenuos.

A partir de fuentes enormemente dispares, que abarcan desde los dos Menéndez, Pidal y Pelayo, pasando por Blanchot, Eliot, Eugenio de Nora, Bousño, Juvenal (y hasta un crítico, Corrales Egea, inventor de una subespecie del carácter del profesional español, que consistiría en una suerte de energúmeno simpático), la conclusión, fantasmagóricamente idéntica y, si consideramos la disparidad de concepciones acerca de la literatura que hemos mencionado antes, insólitamente idéntica, sustenta la sospecha de que si no hemos desarrollado demasiado un buen sentido natural y propio sustentado en un buen gusto también natural y propio acerca de la literatura se debe al «mal uso» de las teorías foráneas. Eso se afirma, es verdad, con cierta cautela: se concede que las teorías foráneas no están mal, consideradas en su medio «natural», pero, extrapoladas, se convierten en jergas terroristas: desde los «actantes» de la semiología hasta el «horizonte de expectativas» de la estética de la recepción de H.R. Jauss y la Escuela de Constanza, estas terminologías son, de alguna manera, *perversiones*; es decir, *versiones desviadas*, que dan un rodeo a ese núcleo central incontaminado que es nuestra natural tendencia a bien gustar y apreciar lo literario.

¿Cómo dar cuenta de tan descorazonador panorama sin quedar atrapado en las redes de la invectiva? Situando históricamente, con respecto a un patrón de medida, digamos «internacional», este paisaje peninsular tan decepcionante. Sabemos que hoy existen cuatro formas de practicar la crítica literaria:

- 1) la primera forma consiste en la crítica práctica de recensiones, periodismo literario y de cultura: su papel es el de la intermediación;
- 2) la segunda es la historia literaria académica, que desciende de las disciplinas del siglo XIX, como los estudios clásicos, la filología y la historia de la cultura: su misión es la formación del cuerpo de la tradición;
- 3) la tercera forma es la de la valoración literaria y la interpretación –principalmente académica, pero no sólo académica– que es lo que se transmite cuando se enseña a leer un poema (previamente la historia literaria habrá determinado *qué* poema) o cómo disfrutar de la complejidad

de un concepto o cómo concebir la literatura como lenguaje figurado de características únicas y a la vez no reductibles al mensaje moral, ideológico o político: aquí se trata de la formación y consolidación de una esencia literaria, de un ser de lo literario;

4) la cuarta forma es la de la teoría literaria, relativamente nueva, disciplina que tiene sus precursores, como Walter Benjamin y Georgy Lukacs, y sus tendencias principales serían los diversos formalismos a partir del formalismo ruso de los años veinte, la semiótica, la desconstrucción, la nueva hermenéutica, la narratología, la nueva retórica, cierta nueva estilística representada por Jean Starobinski y la crítica feminista: aquí se desarrolla otra cuestión. No es la de la intermediación, ni la de la tradición, ni la de la emergencia de una esencia de lo literario, sino la idea de una inquisición o reflexión sobre los límites y alcances de lo literario en todos los discursos. No todas las tendencias o escuelas o doctrinas que he mencionado aceptarían esta definición o aproximación mía, pero quiero retener de todas ellas una propuesta común: la de que la teoría literaria ha de dar cuenta, ante todo, de las condiciones de producción y enunciación de su propio discurso. Si ustedes permiten esta arbitrariedad, diré que la teoría literaria reflexiona siempre sobre sí misma: plantea, ya para negarlo, ya para sumergirse en ello, el problema de la autorreferencia. Como volveré después sobre esto, porque este es el campo de la segunda interpretación del título de estas charlas, ahora lo suspendo aquí y vuelvo sobre los límites de nosotros, los críticos, y de nuestros críticos.

De las cuatro formas que yo he mencionado —y que he tomado prestadas, con algunas modificaciones, de un artículo de Edward Said, el primero de su libro de ensayos *The World, the Text, and the Critic* (1983)—, en nuestro medio se practican con toda energía las dos primeras: la que cumple el papel de intermediaria (la de las reseñas y la del periodismo de cultura); y la segunda, que goza de una vitalidad sólo superada por la inercia de pensamiento de sus contenidos: hablo de la historia literaria y de la filología heredera de la de comienzos de siglo. No es que la filología sea desdeñable en sí: el problema es que, para funcionar, la filología debe efectuar una serie de operaciones sobre el texto que garantice una reconciliación general de todas las tensiones posibles. Cuando digo texto uso aquí la palabra en sentido estricto: ese lugar donde se produce el sentido o donde lee el sentido una cultura, y sé que esta es sólo una de las muchas definiciones de textos posibles, pero es, quizá, la que da cuenta desde las definiciones de Barthes (un texto es una nominación en devenir o en desarrollo, una aproximación inaprensible, un lugar donde se produce el trabajo del lenguaje, que es la lectura) a las

de Julia Kristeva en *Semeiotiqué* (1969) (el texto como una práctica significante, como centro en el que se cruzan los códigos ideológicos y estéticos, como el lugar que designa los límites del sistema conceptual, de toda inteligibilidad porque los somete a su práctica específica, que es la práctica significante), o la definición de texto de Umberto Eco (expansión de un semema o unidad de significación, o una máquina presuposicional, o una cadena de artificios expresivos necesitada de trabajo cooperativo o lectura porque es reticente, o un encadenamiento económico que vive del plusvalor producido por el destinatario, o un producto cuya suerte interpretativa debe ser parte del propio mecanismo generativo); o el texto de Derrida (el texto en general como tejido de signos —Derrida parafrasea primero irónicamente la noción filológica de texto, asentada en esa metáfora, «tejido», y consagrada por el uso desde Quintiliano, para luego distinguir al *texto* del *libro* y afirmar que la destrucción del libro, tal como la anuncia ahora (*De la Gramatología* en 1967), descubre la «superficie» del texto, que es lo que es con respecto a algo que no hay, que es lo que está fuera del texto, porque *nada* está fuera del texto, y en la superficie del texto reside el juego de los sentidos que ese mismo texto destruye.

Esta pequeña digresión da la pauta, entonces, de cuál es la certeza filológica donde se asienta el saber académico de nuestros críticos: un discurso que, cuando está acompañado por el genio crítico, realiza, en su búsqueda de la verdad, el proceso del conocimiento, y, tal sería indudablemente el caso de nuestros grandes críticos, entre ellos Dámaso Alonso, pero que, en su práctica reiterada, desligado de esta preocupación por la nueva metaforización del «texto» (vieja metáfora desprovista, por el uso, de toda figuración en el campo de la filología) sólo practica una reiteración de la autoridad de aquellos que, a partir de Menéndez Pidal, fijaron el centro del valor literario y, con reverencia, repiten y ajustan el gran discurso conciliatorio. En nuestro campo, la función de la filología es demostrar, por vía del apaciguamiento de todas las aristas, que todo es legible cuando el sentido común se impone, que ninguna «versión» del texto es perversa, sino que tan sólo se aleja para volver al canon, y que la función del canon, al revés de lo que suele afirmarse, no es la de anatematizar sino la de integrar.

La tercera y la cuarta forma son, en el campo de la crítica literaria en España, en el campo de sus límites y dentro de la primera interpretación con que abrimos esta charla, más problemáticas: una forma apenas practicada, en el caso de la tercera, y en el de la cuarta, una forma casi inexistente. El tercer campo, el de la interpretación y la valoración con miras a fijar la esencia de lo literario han tenido poca relevancia y poca práctica reales en nuestra crítica contemporánea. Por lo tanto, las maneras en que se enseña a cómo leer un poema, luego de que la historia literaria haya fijado qué poema, o cómo

disfrutar de un concepto, tras que la Academia lo haya formulado en redes coherentes, no se erigen en una construcción que pueda transformar la filología, sino en una glosa de la filología y en un culto reverencial a sus autoridades. Por otro lado, el ensayismo, por su carácter incompleto y abierto, correa de transmisión de lo nuevo, en la península se dedica más bien a consagrar lo viejo o a rearmarlo. Un interesante ejemplo de cómo se refuerza esta instancia consistiría en describir el modo en que la cuestión de la hispanidad, consagrada en la literatura por la gran filología positivista de los Menéndez, ideológicamente desterrada del discurso de la cultura no oficial después de la guerra civil, reaparece en el ensayismo actual —pienso en Rubert de Ventós y en Racionero fundamentalmente—, para reforzar el cuerpo de lo definido como «hispanidad» en la crítica a partir de la fijación previa por parte de la filología.

¿Cómo pasar, entonces, de reflexionar sobre los límites de la crítica en España a una aproximación al límite teórico del discurso crítico? Situándonos en un extremo, en el lugar desde donde se postula que todos los discursos —entre ellos, el de la crítica— escenifican, muestran, exhiben, algo que, en principio, ha sido considerado, cuando domina sobre todos los otros órdenes, únicamente propio del discurso literario: el orden retórico. Es decir, el orden en que lo que se impone como modelo de lectura es una distribución de *figuras* que, al mostrarse, sólo hablan de sí mismas, para, al mismo tiempo, desde sus contenidos, al menos sus contenidos explícitos. Lo que esta crítica postula no es otra cosa que la *ilegibilidad*. En este aspecto que desarrollaré a continuación existen hoy dos grandes corrientes hermenéuticas que intentan dar cuenta de la posibilidad (o no) de *una* lectura en relación con *cierta* verdad y, a partir de esta posibilidad, dar cuenta de la relación del discurso crítico, en su frontera misma, con el discurso literario. La primera de estas hermenéuticas, de raíz filosófica, está representada en el campo de los estudios literarios por los discípulos y seguidores de Gadamer y encuentra su máxima y conciliadora figura en H.R. Jauss. La segunda corriente hermenéutica (llamada también desconstrucción), que seguramente no aceptaría el término de «hermenéutica» que más arriba le hemos atribuido, sostiene que la pregunta por la verdad es en sí misma una mixtificación y que el discurso (el de la crítica, pero también cualquier discurso) ha de disolver el sentido, ha de aceptar que se disemina en una trama de relaciones, de la cual sólo se puede predicar una doble figuratividad, ni lógica ni semántica, sino retórica.

Texto, lógica, semántica y retórica: este es el campo en el que deberemos instalarnos ahora para intentar descubrir cuál es el perfil de este límite teórico. Para ello deberemos seguir el planteo que desarrolla Paul de Man en el capítulo introductorio de su libro quizá más importante, publicado en 1979, tres años antes de su muerte. En efecto, en el capítulo introductorio de *Alegorías de la lectura*,

titulado *Semiología y retórica*, Paul de Man lleva hasta el límite mismo una disyunción: postula una separación profunda y radical de la retórica, tanto de la estructura semántica del texto como de la actividad interpretativa del texto. Quiero decir que, para Paul de Man, los diversos formalismos desde principios de siglo, desde el ruso a la narratología, pasando por la teoría del relato y el estructuralismo —ligados a la suposición de que en la descripción sincrónica residía una garantía de cientifismo desde el punto de vista del análisis— habían reducido la cuestión de la lectura y, por lo tanto, la cuestión de la interpretación a un punto cero.

Por otro lado, la escuela de la recepción, apropiándose de esa base cientifista de los estudios estructuralistas y semióticos, le había agregado (como una solución de compromiso) la idea de que se podía incluir la secuencia histórica de las diversas lecturas —lo que conforma la historia de las lecturas y sus modificaciones—, para así tratar de dar cuenta de la variedad histórica de las interpretaciones y de su relatividad y, por tanto, regular la intervención del lector en el proceso: insertarlo, junto a la semiótica de la base, como el detentador de un principio de orden.

La de Jauss es, pues, una solución de compromiso. Gadamer, su maestro, pondría, en cambio, toda la energía en la capacidad «creativa» y productora de «verdad» de la interpretación. Mientras que en el otro extremo, Hirsch, en *Validity in Interpretation*, atribuía el orden de la «verdad» a la voluntad del autor. Para hacerlo de modo «científico», Hirsch distingue entre el significado y la significatividad de un texto: el significado o *meaning* es su base semántica inmutable, y la significatividad, en cambio, muda con las interpretaciones.

En ambos casos, y por razones opuestas, persiste tanto en Gadamer como en Hirsch la idea de que existe una correspondencia entre la semántica, la lógica gramatical y la historicidad. Lo que varía es el papel de movilidad y permanencia que Hirsch y Gadamer atribuyen a cada uno de esos elementos. El extremo cientificismo de los semiólogos y el extremo nihilismo de los seguidores de Gadamer —con la salvedad del contemporizador Jauss en el medio— muestran, sin embargo, una idea común para el discurso de la crítica: la idea de que se puede dar cuenta de la verdad negando el cientifismo de la semiótica, en Gadamer; o la idea (contraria), según la cual se puede dar cuenta de la verdad en el cientifismo de la semiótica anulando la mutabilidad y la subjetividad del intérprete.

El trabajo de Paul de Man se instala en otro lugar: allí no hay reconciliación posible entre estos extremos, no hay forma de dar cuenta de lo literario en el discurso de la crítica sino mostrando que la retórica es irreductible, discrepante y heteroclita con respecto a la lógica y a la semiología y con respecto a la paráfrasis interpretativa.

Veamos cómo llega a este punto y qué consecuencias tiene para nuestra propia pregunta inicial.

Paul de Man parte de la comprobación de que el código general de lo literario se ha vuelto inusualmente complejo y conspicuo para nosotros. Al decir conspicuo queremos decir autoevidente, evidente para sí mismo: para funcionar, este código atrae hacia sí una notable cantidad de esfuerzos y energía que han de hacerse carne, que han de encarnarse en una serie de métodos. Es el momento en que todo el cuerpo de lo literario (la poesía, la novela, la crítica) se alimenta de formalismo y uno se encuentra en ese punto privilegiado —que ahora vemos como pasado— en que se construye el aparato técnico de trabajo sobre los textos literarios y ellos mismos se ven como aparato de experimentación: son los años de la Nueva Crítica norteamericana, la estilística y el formalismo ruso.

Es un momento fundamental y que produce un cambio conceptual importantísimo. A partir del formalismo, se opera una inversión completa en nuestras nociones acerca de la polaridad entre lo intrínseco y lo extrínseco: la forma, tradicionalmente vista como cobertura, como revestimiento, como ornato, será lo intrínseco, mientras que el significado, el contenido, lo referencial, lo que tradicionalmente se veía como núcleo, centro, raíz, corazón, será visto como lo extrínseco, la forma de lo inmanente.

Pero, dice Paul de Man, ese enorme y opaco código literario, junto a esa inversión de lo extrínseco y lo intrínseco, producen una suerte de claustrofobia, un estado de inercia en la crítica, un agotamiento de las fórmulas que Adorno había propuesto como «estética de la negatividad» y una vuelta, un retorno, a cierto tono conciliador. Así, dicen los representantes de la escuela de la recepción, el discurso de la crítica no debería practicar y glosar la separación total entre el texto y la referencia (o el mundo, podríamos decir) sino que debería intentar conciliar, mediante ciertos matices de relativización histórica, esta angustiada y claustrofóbica ortodoxia de la vanguardia. Para superar esta atmósfera irrespirable, cuyos síntomas son el silencio del artista, la tela en blanco, el espacio vacío, el intervalo infinito entre dos notas, surge un modelo que de Man llama «el modelo falso»; un modelo que es recurrente y que vuelve a la carga. Es la vieja noción de que existe un *adentro* y un *afuera* del texto, una inmanencia, ya aceptada, y una exterioridad, que se insinúa insidiosamente de nuevo, para que el discurso crítico se haga cargo de ella: ¿hay que recordar que el *adentro* y el *afuera* son metáforas cuya función es dotar al texto de una figura del orden de la representación, de lo físico, de lo concreto? Este falso modelo crítico se apoya —hay que recordar aquí al Umberto Eco de *Apocalípticos e integrados*, por ejemplo, y todos los intentos de escribir una crítica de la «cultura complaciente»— en un razonamiento doble: bueno, parece decirse

el crítico, si el gran código prestigioso de la literatura de Occidente está fijado, ¿por qué no podemos ahora volver al campo mucho más agradable de las relaciones entre lo verbal y lo no-verbal, o lo verbal y lo referencial?

¿Por qué no descansar de la encerrona jergosa y autorreferencial escribiendo sobre textos híbridos, sobre formas populares orientadas hacia la gratificación y la convención y la identificación masivas, o formas autobiográficas y biográficas puras? Allí, es cierto, podemos dar por supuesto que los grandes problemas de la forma literaria están bajo control y podemos dedicarnos a la «política exterior». Abandonemos la retórica dura y la escritura dura de su crítica y volquémonos a los remansos de la historia, la biografía, el contexto, donde puede resurgir aquello que una vez conocimos como orden de *interpretaciones válidas*: sociológicas, históricas o, desde el campo de la semiótica, la reducción de la escenografía de la retórica del texto a su estructura u organización semiótica.

Lo que postula de Man es que la crítica de la desconstrucción debe, al menos, tratar de evadirse de este juego polar y binario entre formalismo y «contexto», cuya seducción reposa en la hermenéutica, en el juego de la interpretación. Es cierto que Paul de Man acepta que la semiótica tuvo un carácter oxigenante en el campo de la crítica, porque supuso la aceptación de la arbitrariedad del signo y del carácter autoteleológico del mensaje poético y porque, al mismo tiempo, liberó al discurso crítico del peso muerto de la paráfrasis, o sea, de la suposición corriente de que la crítica es aquel discurso que debe decir *lo mismo* en otras palabras; más aún, que sólo así es crítica.

Pero, señala de Man, el mito de la correspondencia semántica entre signo y referente, al que subyace la idea de una Naturaleza que dota de sentido a lo natural, a lo «humano», reaparece en los más crudos análisis ideológicos. Y nuestra crítica española podría ser englobada aquí, porque se apoya en la creencia en un orden natural, en una tradición omnicomprendiva y en un sentido «lógico» o sensato de las cosas.

Se llega, entonces, a la convicción de que se puede ser un formalista por las mañanas y un parafraseador de la sustancia del significado por las noches, dice de Man parafraseando a su vez a Marx en *La ideología alemana*.

Así, para de Man, críticos tan dispares como Barthes, Genette y, sobre todo, Greimas utilizan estructuras gramaticales junto a estructuras retóricas, y sustentan una teoría de las figuras sin que aparentemente tengan conciencia de la discrepancia entre unas y otras. Las transiciones entre las funciones gramaticales y las

retóricas en *Figuras III* (1972) de Genette, por ejemplo, se plantean sin interrupciones. De hecho, junto a las estructuras gramaticales, tal como se ha refinado hoy su estudio en el generativismo y la gramática transformacional, aquellas son postuladas como una extensión de la lógica de los estudios gramaticales. Serían capaces de dotar de una particular subestructura lógica, debajo mismo de la estructura sintáctica del texto, al orden de los tropos y de las figuras, que es el orden en que el texto mismo dice que debe ser leído: no habría entonces tensiones lógicas en el pasaje de la semiótica a la retórica. Para de Man, en cambio, el orden retórico es una atmósfera en la que los tropos quedan suspendidos en el aire y la sintagmática del texto, es decir, su organización en unidades contiguas, es otro tropo, otra propuesta retórica más del texto. La sintaxis se vuelve, así, despliegue figurativo y, como tal, lucha y se contradice con la retórica explícita de ese mismo texto.

Veamos un ejemplo. Paul de Man analiza el final del pasaje de Proust: «Dans le torride [calor] mon repos... supportait, pareil au repos d'une main immobile au milieu d'une eau courante, le choc et l'animation d'un torrent d'activité» (1954: 83) de la siguiente manera: 1) el poder persuasivo del pasaje depende del papel del verbo «supporter», que significa «tolerar» y también «sostener» y «aguantar». Este confiere al reposo un papel fundacional en relación con la actividad del exterior (en relación con la acción); y el narrador queda justificado, en su huida del mundo, porque en la quietud alcanza a abrazar el movimiento de la vida en su totalidad. Ello elimina o es, al menos, una estrategia de eliminación de la culpa («motivo central proustiano»), «siempre centrada» en las acciones de «escribir y leer» y asunto recurrente en las autobiografías. 2) Las transferencias y cruces entre las dos cadenas incompatibles, cuyos términos hemos enumerado más arriba, se establecen en el ámbito de una simple oración y, más estrechamente aun, en el de un cliché, «torrent d'activité», que, en francés tanto como en castellano, ha perdido sus «connotaciones literales» a favor de su sentido figurado (el de «acumulación» o «suma de cosas»). 3) Pero el sentido literal reaparece por la similitud entre los significantes «torride» y «torrent», con lo cual el calor se reinscribe secretamente en la cadena y anula la incompatibilidad de las dos series anteriores. 4) La cercanía de «eau courante» reanima metonímicamente la metáfora dormida en «torrent» al conferirle su antigua literalidad, pero, al mismo tiempo, la inviste de la propiedad de frialdad inherente a «eau courante». Con ello, «torrent» une, contra toda lógica, dos estadios históricos de su propio devenir figurativo (metáfora-cliché-metáfora) y dos propiedades que antes se habían señalado como contradictorias. 5) «La estructura retórica de esta parte de la frase es, pues, doblemente metonímica»: porque la unión de los dos términos en el cliché no está gobernada por lazos de necesidad analógica, o anudada en una propiedad de raíz común, y porque la reactualización metafórica del cliché se debe a

la proximidad de otros términos («eau courante»), cuya existencia es, para decirlo en los términos de Genette, narrativa y diegética. 6) Finalmente, porque la propiedad que se reanima en virtud de la existencia del pasaje precedente «no es precisamente la que sirvió para acuñar la metáfora original, ya que la figura “torrent d’activité” se basa en la amplitud, en la acumulación, y no en la frialdad».

Persuasión y fraude (o engaño) son aquí las palabras clave: para de Man el texto persuade de una retórica que desdice («decept») en sucesivas aporías. No se trata de que el texto de Proust consiga la realización de metáforas de brillo extraordinario, permitiéndose a sí mismo la licencia metonímica para existir: esa sería la solución de compromiso de los narratólogos. Se trata de que las figuras de necesidad (los lazos analógicos) están socavados y contaminados por el orden metonímico. Se trata, en fin, de aceptar que no es posible establecer un orden de figuras cuyo sustrato o base sea lógico y lingüístico. El orden de la figuración tiende a la fragmentación y a lo abierto; la síntesis (lo que se llama habitualmente «la profunda unidad del texto») es otra figura más de nuestro deseo de conciliación: «Como escritor, Proust es aquel que sabía que la hora de la verdad, como la de la muerte, nunca llegan a su debido tiempo, puesto que lo que llamamos tiempo es, precisamente, la torpeza de la verdad para coincidir consigo misma» (De Man, 1979: 78).

Composición contradictoria, abierta y hasta degradada: no hay colmadura posible de lo retórico a través de lo sintáctico; hay insuficiencias, rasgadas, cortes, caídas bruscas en una especie de vuelo rasante. Debe ser así, porque el texto proustiano «expresa la imposibilidad de una lectura cerrada, completa, que satisfaga la necesidad de una ética de la acción con más eficacia que una acción real». Existe, pues, una disyunción entre mi respuesta (estética) y la conciencia del texto (retórica): no hay lugar para una «pseudosíntesis» entre el *adentro* y el *afuera* del texto. Como esta disyunción es un oxímoron, y como este oxímoron denuncia una incompatibilidad «lógica, más que representacional», tal oxímoron es en realidad una *aporía*: «¿Podremos concluir, así, que esta aporía es la alegoría narrativa de su propia desconstrucción?». Si esta conclusión es posible, «dejaremos atrás todo comentario, toda paráfrasis, toda referencialidad».

Se me ocurre que ustedes podrían, a partir de lo anterior, plantearme varias preguntas: ¿qué zonas específicas ocupa la alegoría dentro del texto literario, dentro de todo texto? ¿Qué es ese espacio que queda, ya que no entre el *adentro* y el *afuera*, entre la respuesta estética y la conciencia retórica?

Puedo imaginar para la segunda de las preguntas al menos dos soluciones: que ese espacio sea el de las lecturas que el mismo

texto literario genera (y aquí las cotas de pertinencia, aberración, e interpretación negarían la relevancia que Paul de Man confiere a lo textual como única realidad, en favor de un ámbito discursivo e imaginario mucho más permeable a lo no-textual); segundo, que ese espacio esté ocupado por una instancia paródica, entendida no como producto histórico, acotado, genérico, sino como virtualidad del discurso literario, como conciencia paródica sin sujeto. Esto último supone, tal vez, que el texto literario es un Moloch autosuficiente. Tal vez, pero no puede negarse que el trabajo sobre la figuración, sobre la retórica, es la puerta estrecha por la que deben pasar los discursos críticos. Los cargos usuales contra la desconstrucción (rigor monótono, circularidad obsesiva, utilización de una jerga) son también síntomas de la conciencia creciente de lo retórico *en* todos los discursos. Y, además, la circularidad de la desconstrucción no es del todo perfecta; pueden describirse sus asimetrías y, en ellas, las figuras que construye para poner en cuestión las nociones dominantes y los valores corrientes dentro de la crítica. La propuesta de leer la cultura como una serie ininterrumpida de tropos irreductibles a cualquier orden no textual sólo lleva, por ahora, a la emergencia de un «imaginario», que repite, en la secuencia de la crítica, la de lo literario. Pero no por eso la suspicacia respecto a su propio discurso abandonará ya al crítico. Le obliga a aceptar que no existe, por ahora, otro canon, otro modo de leer.

Bibliografía

- DE MAN, P. (1979): *Allegories of Reading*, New Haven and London: Yale University Press.
GENETTE, G. (1972): *Figures III*, Paris: Seuil.
KRISTEVA, J. (1969): *Semeiotiqué, recherches pour une sémanalyse*, Paris: Seuil.
PROUST, M. (1954): *À la recherché du temps perdu*, Paris: Bibliothèque de la Pléiade.
SAID, E. (1983): *The World, the Text, and the Critic*, London: Faber and Faber.

BARTHESIANOS DE POR VIDA* (2005)

Beatriz Sarlo

En 1958, Barthes inició un estudio sobre la moda. Todavía no había escrito una tesis de doctorado porque había pasado de un tema a otro sin alcanzar ese género fatal de la disertación académica. Entonces se le ocurrió que Lévi-Strauss fuera su director de tesis. Naturalmente, fue rechazado, pero recibió la indicación de que se ocupara sólo de la moda escrita, consejo que Barthes siguió al pie de la letra. André Martinet también recibió la visita de Barthes por la cuestión de la tesis. En el curso de un almuerzo, Barthes lo convenció a Martinet (entonces una estrella de la lingüística) y este aceptó. Pero el tema de tesis nunca llegó a registrarse en la Sorbona y Barthes prefirió escribir un libro, su libro más pesadamente semiológico, *El sistema de la moda*. Después ya no volvió a insistir con la fantasía de aprobar un doctorado. Eso le faltó para siempre.

Cuando lo rechazó, Lévi-Strauss no equivocaba el motivo: para él, Barthes era «demasiado literario». Pasó casi medio siglo desde entonces y Barthes siguió siendo «demasiado literario», es decir un escritor que tomaba sus argumentos de la literatura o los convertía a la literatura, pasándolos por su albedrío o su capricho. El sistema Barthes es arborescente pero nunca enciclopédico, construido por elecciones estratégicas en el cuerpo de la lengua francesa y otros pocos territorios, la poesía del *haiku* y el mismo Japón, el *Werther* de Goethe o los ejercicios espirituales de Ignacio de Loyola.

De la literatura, su obra recibió el poder de encantamiento. Barthes vuelve barthesianos a sus lectores, del mismo modo en que Proust los hace proustianos. No es una cuestión de gusto, ni siquiera es una cuestión de ideas, ni de estilo. Se trata, más bien, del descubrimiento de una sensibilidad y de sus reflejos, dónde pone los acentos, cuáles son los detalles que le importan. Los que seguimos leyendo a Barthes somos barthesianos de por vida. Se trata, sencillamente, de una conversión.

* Este texto fue publicado en el diario *Página/12* el 26 de marzo de 2005, y ha sido recientemente reeditado en el volumen *Plan de operaciones. Sobre Borges, Benjamin, Barthes y Sontag*, Santiago de Chile, Universidad Diego Portales, 2013. Hoy volvemos a publicarlo con motivo del centenario del nacimiento del crítico francés. Agradecemos a la autora el permiso para reproducirlo y traducirlo al catalán, euskera e inglés.

#12

CRITICAL TESTIMONIES

ENRIC SULLÀ,
NORA CATELLI,
BEATRIZ SARLO

Illustration || Mario Vale

Translation || Xavier Ortells-Nicolau (**Proofread**: Elizabeth Walz)

Article || Upon Request | Published: 01/2015

License || Creative Commons Attribution Published -Non commercial-No Derivative Works 3.0 License.

Abstract || These Critical Testimonies bring together contributions by distinguished authors of literary theory in the Hispanic context. Enric Sullà (Barcelona, 1950), lecturer of Literary Theory and Comparative Literature since 1988 and professor of the same area at the Universitat Autònoma de Barcelona since 2008, recalls and puts in perspective the “arribada desitjada” (“desired arrival”) of French structuralism to Catalonia and Spain in the late sixties and early seventies. Nora Catelli (Rosario, 1946), exiled in Barcelona in 1976 and lecturer of Literary Theory and Comparative Literature at the Universitat de Barcelona since 1997, reflects in her text—a conference from 1987—about “los límites teóricos del discurso crítico en la reflexión actual” (“the theoretical limits of critical discourse in contemporary thought”). The section closes with a text by Beatriz Sarlo (Buenos Aires, 1942), a member of *Los libros* (1969-1976) and director of *Punto de vista* (1978-2008), in addition to serving as one of the main promoters of the theoretical renovation of Argentinean criticism since the late 1970s. In “Barthesianos de por vida,” originally written in 2005 on the occasion of the 25th anniversary of Roland Barthes’ death and republished in this issue of 452°F to commemorate the centennial of his birth, Sarlo sketches a portrait of “un escritor que tomaba sus argumentos de la literatura o los convertía a la literatura” (“a writer who took his arguments from literature or turned them into literature”) and vindicates the reading of Barthes.

Keywords || Literary Theory | Testimonies | Structuralism | Deconstruction | Roland Barthes

WAITING FOR THE BARBARIANS

Enric Sullà

¿Què esperen a la plaça tanta gent reunida?
Diu que els bàrbars avui seran aquí.
C. Cavafis, «Esperant els bàrbars» (trans. C. Riba)

With the “barbarians” of the title and quote, I would like to refer to the structuralists and all French (and foreign, in general) thinkers that were awaited in an exhausted, closed-down country, under the imposed idea that it needed nothing from the outside world; where the most restless people paradoxically expected foreigners to solve the problems of which they were not aware or were not able to address. If in Cavafis’ poem, the barbarians that would sort out the problem of decadence do not show up, they did arrive to Spain and Catalonia in the late sixties, perhaps in an indirect and oblique way, but still they contributed to clear the stagnant waters of the university, thought, and culture. A disguised but effective arrival, a desired, long-awaited and necessary arrival that catalyzed repressed cultural energies and confirmed sprouting blooms. What follows is only a succinct bibliographical review of the reception of structuralism in Catalonia and Spain, with the hope that it will contribute to the history of Spanish and Catalan theoretical and critical thought (Díaz, 1974; Martínez Romero, 1989; Pozuelo Yvancos, 2011).

In a useful synthesis of the evolution of philosophy in Catalonia in the 20th century, Pere Lluís Font notes the rapid succession in the reception and assimilation of movements in the university of the second half of the sixties, coinciding with the loss of prestige of the neo-Thomism that dominated the field until that moment. Font comments that the year 1964-1965 was ruled by Heidegger; 1965-1966 by Hegel, and 1966-1967 by Marx; that 1967-1968 was a neopositivist year, 1968-1969 a structuralist one, and later on, “aniran arribant als medis filosòfics del país el freudisme, el freudomarxisme, la fascinació per l’Orient, el postestructuralisme, la filosofia de la ment, etc.. A partir del començament de la dècada dels setanta, trobem ja un pluralisme més o menys estabilitzat” (Font 2001: 50-51). Even though Font describes these different waves as “onades successives d’entusiasme” which often reinvented the wheel, I am positive that they contributed to amplify the intellectual possibilities of the academic world. What most caught my eye was Font’s note about 1968-1969 being the structuralist year. I entered the UAB [Universitat Autònoma de Barcelona] that year, and I would say Font is right, although structuralism shared the air with Marxism (or marxisms) which were less and less constrained by the reigning political and cultural censorship. With structuralism also arrived

semiology, as evinced in the works of Roland Barthes or, a bit later, under the name of semiotics, by Umberto Eco's works.

So, it is possible that in 1968-1969 structuralism was a trend (in current jargon) in the Catalan universities (which, at the time, still amounted to Barcelona), but I think that its reception in the, at that moment, small space of culture in Catalonia in fact began a bit earlier, in 1967. It became a presence in 1968, it expanded in 1969 and it reached 1973 with great pains, as evinced by the references I will mention shortly.¹ We are not talking about the original texts, about the *annus mirabilis* (*l'année lumière*) of 1966 (Dosse, 1991, vol. I: 384-420),² but about the publication in France of books that contributed to the spread a movement that had become a fad; and also, about the appearance in Spain of articles and translations related to structuralism, in a mix of original texts and divulgation manuals. Let's note two facts: first, the number of translations, since hardly ever before there were so many translations of a single topic in the sleepy Spain of Franco; and second, the temporal proximity of the translations to the publication of the originals. Translation evinced an interest in Parisian novelty and fashion (Paris as a cultural and political reference), but also became a symptom of emerging changes in the intellectual and editorial landscape of Spain, with an effort on the part of the most energetic publishing houses to update their practices (Seix Barral and Edicions 62, in Barcelona) and the apparition of new editorial groups (Alberto Corazón or Akal, in Madrid, for instance) that would focus on fashionable topics. These publishing houses found a readership made up of students and professors, mostly young people who wanted to know what happened abroad, especially in France. The diffusion of affordable paperback editions (Alianza Editorial in Madrid, and "Breve Biblioteca de Bolsillo", in Barcelona) starting approximately in 1966 also contributed to bring books closer to a growing number of readers, which ran parallel to an increase in the number of university students that would continue along the seventies.

And yet, it would be wrong to think that readers only accessed what happened abroad through translations. A (it is true, small) group of readers accessed French books directly. It was not necessary to take the costly trip to France, because in cases where books passed through the censor, they could be found in Barcelona at the French Bookshop, or in more or less militant bookshops like Cinc d'Oros, Les Punxes or the extraordinary bookshop Leteradura (in business between 1969 and 1979), almost all of which have now disappeared. These bookshops also held copies of translations published in South America, especially in Mexico (Fondo de Cultura Económica) and Argentina (Losada in literature, and Nueva Visión for structuralism). In addition, editors, journalists, critics, writers and professors of

NOTES

1 | If we were to consider the academic and cultural sphere of Spain, we might extend the period of reception, as a great number of translations appeared between 1970 and 1972. But a detailed bibliography would need to wait a future publication.

2 | See Max Hidalgo, *El problema de la escritura en el campo intelectual francés (1945-1975)*, doctoral dissertation, Universitat de Barcelona, 2013.

different disciplines kept up with the current literary and theoretical developments, spread the news, and imported relevant authors, ideas and methods. In a way, as with the original movement, the reception of structuralism was not limited to a single discipline. At the time, the sphere of culture was particularly limited even in a city like Barcelona, which facilitated contact between people and ideas.

I have found an early Catalan publication related to structuralism in the cultural journal *Inquietud*, from the city of Vic. In its last issue, 36 (September de 1966), Lluís Solà translated “L’estructuralisme genètic en la història de la literatura”, by Lucien Goldmann (Quintana, 2000: 269) one year prior to its publication in translation by Ciencia Nueva (Madrid) as part of a compilation entitled *Para una sociología de la novela* (1967, originally published 1964), but almost simultaneous to the publication by Edicions 62 *Ciències humanes i filosofia* (1966, original edition: 1952). Neither this 1966 release by the Catalan publisher, nor the 1966 translation and publication by Península (the Spanish section of Edicions 62) of another of Goldman’s works, *Le Dieu caché* (1954), his seminal study of Pascal and Racine that attempted to explain the complex relationship between individual, ideology, and social structure—known to Spanish readers as *El hombre y lo absoluto*, reached the levels of readership of the compilation first noted.

The journal *Serra d’Or*, published by the Abbey of Montserrat, became a major cultural referent between 1967 and 1970. The August 1967 issue published a lengthy interview by Víctor Mora (novelist, script writer of the comic book series *Capitán Trueno*, militant of the PSUC [Unified Socialist Party of Catalonia] and at the time exile in Paris) of Claude Lévi-Strauss,³ that included a question on the nature of structuralism (Mora, 1967). My father was a reader of *Serra d’Or*, and I believe it was in those pages that I first learned about that thing called structuralism. In the February issue, Alexandre Cirici Pellicer, a dynamic and informed art critic (though sometimes prone to superficiality and name-dropping) published a symptomatic article titled “Una visió estructuralista” (Cirici, 1967a), and another in March, in which he noted the debates that were taking place in the Eina School of Design (he had participated in its foundation in 1967), with the Italian avantgarde group 63, of which Umberto Eco was a member (Cirici, 1967b).⁴ Cirici also published, again in *Serra d’Or*, “Converses amb Lucien Goldmann” (1968), and—even more interestingly for the reception of structuralism—“Converses amb Barthes” in 1969, the same year when Arnau Puig (1969) published a review of the Catalan translation of Barthes’ *Critique et vérité*, certainly an unusual translation in Catalan.⁵ Barthes had already been published in Spanish by Seix Barral: his *Essais critiques* (1964), published in 1967, included “La actividad estructuralista” (1962). By publishing an article on “Crítica i lectura”, in *Serra d’Or* in 1967,

NOTES

3 | Víctor Mora transcribes the name as “Lévy-Strauss”.

4 | Seix Barral had published Umberto Eco’s *Obra abierta* (1965), but *Apocalittici e integrati* (1964) did not appear until Lumen translated it in 1968 with amazing success.

5 | Curiously, Jaume Vidal Alcover’s translation, in general terms very accurate, turned *discours* into *raonament* [argument], which strays very far from the terminology that would finally be normalized.

Josep Iborra—a writer and critic who has fallen into oblivion—made evident that he had Barthes in mind. The small size of the Catalan publishing market explains that only one other book by Barthes was published in 1973, *El grau zero de l'escriptura. Nous assaigs crítics*, by Edicions 62.⁶

The efforts of Edicions 62 reveal the ambitions and limitations of the Catalan editorial market, always targeting a small readership that also always had the option of choosing from a wider range of texts and translations available in Spanish.⁷ The same publishing house, making texts available in Spanish as Península, had greater possibilities. Even so, they dared to publish two translations of Claude Lévi-Strauss in Catalan: the tract *Race and histoire* (1952), in 1969 in the collection “L'escorpi” (which published great essays in paperback), and in 1971 *La Pensée sauvage* (1962), in the collection “Biblioteca bàsica de cultura contemporània” of reference texts. For its part, Anagrama published in Catalan in the short-lived collection “Textos”, including Sartre, Pavese, and Lévi-Strauss’ *Tristos tròpics* (originally from 1955) in 1969.

Back to Edicions 62, the 1969 translation of *L'estructuralisme* (1968) by Jean Piaget, in its most well-known collection of essays, “Llibres a l'abast”, became an index of the reception of Parisian fashion, of the speed in translating, of a wise choice (a rigorous essay in clarifying the sense of the term “structure”) but also, of limited sales.⁸ A witness to the dialogue, or clash, between Marxism (so strong in the European thought during the sixties) and the emerging structuralism that displaced it (aided by political events like the crushing of the Prague Spring or the thwarted development of the Parisian May), was the 1970 translation of *Marxisme i estructuralisme* by Lucien Sebag (a pupil of Claude Lévi-Strauss and patient of Lacan) in “Llibres a l'abast”, a contribution that did not get the attention that Louis Althusser obtained.⁹ As I said at the start, the barbarians had arrived. We were waiting for them.

NOTES

6 | In a “Pròleg” to the 1971 edition of Prudenci Bertrana’s *Josafat*, I myself used—and I am afraid, wrongly—Barthes’ *Le degré zero de l’écriture*.

7 | In discussing the final ten years under the dictatorship, we might bear in mind that from 1939 onwards, the Catalan language had been banished from public life, and as a consequence, the possible readers, educated only in Spanish, had difficulties reading in their mother language.

8 | The translation of Piaget compete with divulgation sources like Jean-Marie Auzias, *El estructuralismo* (Alianza, 1969), *Las estructuras y los hombres* (Ariel, 1970) and *El estructuralismo como método*, by Louis Millet and Madeleine Varin d’Ainville (Cuadernos para el Diálogo, 1972), among the Spanish editions.

9 | In this sense, it is interesting the collective volume *Estructuralismo y marxismo* (1969, original edition from 1967), with a prologue by Eugenio Trías, “Luz roja al humanism” (9-21), published after his book *La filosofía y su sombra*, unabashedly structuralist (with many references to Lévi-Strauss and Foucault, somewhat fewer to Althusser), as the three published in 1970: *Teoría de las ideologías, Filosofía y carnaval* and *Metodología del pensamiento mágico*, with the constant concern of finding a place for philosophy.

Works cited

- AA.DD. (1967): *Estructuralismo y marxismo*, tran. A. G. Valiente, prol. E. Trías, Barcelona: Martínez Roca, 1969.
- BARTHES, R. (1953, 1972): *El grau zero de l'escriptura. Nous assaigs crítics*, tran. M. Martí i Pol, J. Cabanes i C. Ciuraneta, Barcelona: Edicions 62 «Llibres a l'abast», 112), 1973.
- BARTHES, R. (1964): *Ensayos críticos*, tr. C. Pujol, Barcelona, Seix Barral, 1967.
- BARTHES, R. (1966): *Crítica i veritat*, tr. J. Vidal Alcover, Barcelona: Llibres de Sinera («Sitges», 5), 1969.
- CIRICI, A. (1967a): «La visió estructuralista», *Serra d'Or*, IX: 2 (February), 67-69.
- CIRICI, A. (1967b): «Diàlegs d'Eina. El grup 63 i l'avantguarda», *Serra d'Or*, IX: 3 (March), 67-69.
- CIRICI, A. (1968): «Converses amb Lucien Goldmann», *Serra d'Or*, 103 (May), 102-104.
- CIRICI, A. (1969): «Converses amb Roland Barthes», *Serra d'Or*, 113 (February), 53-55.
- DÍAZ, E. (1973): *Notas para una historia del pensamiento español actual, 1939-1973*, Madrid, Edicusa, 1974.
- DOSSE, F. (1991): *Histoire du structuralisme*, París: La Découverte, 2 vols.
- FONT, P. LL. (2001): «Un segle de filosofia a Catalunya», a P. Casanovas (ed.), *Filosofia del segle XX a Catalunya: una mirada retrospectiva*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 39-57.
- GOLDMANN, L. (1952): *Ciències humanes i filosofia*, tran. A. Gil, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 38), 1966.
- GOLDMANN, L. (1955): *El hombre y lo absoluto. "Le Dieu caché"*, tran. J. R. Capella, Barcelona, Península, 1968.
- GOLDMANN, L. (1964): *Para una sociología de la novela*, tr. J. Ballesteros i G. Ortiz, Madrid: Ciencia Nueva, 1967.
- IBORRA, J. (1967): «Crítica i lectura», *Serra d'Or*, IX: 5 (May), 65-66.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1952): *Raça i història*, tran. M. Adrover, Barcelona: Edicions 62 («L'escorpí», 6), 1969.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1955): *Tristos tròpics*, tran. M. Martí i Pol, Barcelona, Anagrama («Textos», 4), 1969.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1962): *El pensament salvatge*, tran. M. Martí i Pol, prol. E. Trías, Barcelona, Edicions 62 («Biblioteca Bàsica de Cultura Contemporània», 23), 1971.
- MARTÍNEZ ROMERO, C. (1989): *El pensamiento teórico-literario español (1965-1975)*, Granada, Universitat de Granada.
- MORA, V. (1967): «Una hora amb Lévy-Strauss», *Serra d'Or*, IX: 8 (August), 36-39.
- PIAGET, J. (1968): *L'estructuralisme*, tr. J. Costa i G. Woith, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 78), 1969.
- POZUELO YVANCOS, J. M^a (2011): «Filologia, crítica, teoria (1900-2010)», a J. Mª Pozuelo (ed.), *Las ideas literarias, 1214-2010*, dins J.-C. Mainer (dir), *Historia de la literatura española*, vol. 8, Barcelona: Crítica, 545-711.
- PUIG, A. (1969): ressenya de Roland Barthes, *Crítica i veritat*, *Serra d'Or*, 123 (December), 93.
- QUINTANA, A. (2000): «La revista *Inquietud*», *Ausa*, XIX: 145, 251-269.
- SEBAG, L. (1964): *Marxisme i estructuralisme*, tr. J. Feixas, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 84), 1970.
- SULLÀ, E. (1971): «Pròleg», a Prudenci Bertrana, *Josafat*, Barcelona: Edicions 62 («Antologia Catalana», 67), 5-15.

RHETORIC AND JARGON IN CONTEMPORARY CRITICISM* (1987)

Nora Catelli

The umbrella title for these talks is, as you know, *The Limits of Criticism*. There are two ways to undertake the exegesis of the rich and interesting ambiguity posited by the terms. If we focus on a first interpretation, as refers to the present situation of criticism in Spain, we must conclude that those limits are, here, the limits of the critics. To discuss it, to provide examples and, most of all, a historical overview, we must do away for a moment with all concerns of a broader scope. The second interpretation of the title is indeed ambitious: it reads an inquiry in the title, an invitation for a specific search about the theoretical limits of critical discourse in contemporary thinking. This interpretation is synchronic with respect to the first interpretation and does not include it. That is, between the two interpretations and their scope there is a hiatus, a true void.

Thus, only from that voice and by acknowledging the vast distance and total heterogeneity between the notions, concepts and facts that they posit, it is possible to reflect and reflect on them because we are part of this tension, of this imbalance, this disagreement; to a certain extent, we are its agents and we produce it. We will not ignore the analysis and description of criticism in Spain, because it is our starting point and our habitat; but we will also maintain the demand for a reading of theory in contemporary criticism that does not presume a relationship—of degree, of substance, nor even temporal—with the limits of Spanish criticism.

An example: in January 1987, the Asociación Colegial de Escritores [Writers Professional Association] published a monograph of over a hundred pages on “Literary Criticism”, which included opinions from eighteen critics (a good sample of them, mostly journalists and/or university professors) plus surveys of newspapers and writers. Now, if for some reason—remoteness, inability to access other publications—an interested reader were to obtain an idea of the general situation of Spanish literary criticism from that book, he or she would gather that literary criticism is a minor branch of editorial marketing; that its theoretical instruments are, linguistically, pre-Saussurean; that from the perspective of the study of meaning and the dimensions of the subject, pre-Freudian; and finally, that from the perspective of impressionist criticism, it is naïve.

* The conference, read in 1987, was published in *Curs En els límits de la crítica* (Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, 1988). Thanks to the author for the permission to publish and translate it to Catalan, Basque, and English.

Using enormously diverse sources, including the two Menéndez, Pidal and Pelayo, Blanchot, Eliot, Eugenio de Nora, Bousoño or Juvenal (and even Corrales Egea, a critic who invented a sub-species of the Spanish professional character consisting of a sort of friendly raging bull), the different contributions reached a phantasmagorically identical conclusion—and, if we consider the diversity of conceptions about literature noted above, we should say unbelievable conclusion: that is, one that maintains the suspicion that we have not developed a natural good sense and a similarly natural and proper good taste on literary matters due to the “bad uses” of foreign theories. It is true that this conclusion comes with a caveat: foreign theories are not bad in their “natural” environment, but once they travel, they become terrorist jargon: starting with the “actants” in semiology to the “horizon of expectations” of the aesthetics of reception of H.R. Jauss and the Constance School, these terms are, in a way, *perversions*, that is, *deviant variations* that divert away from the uncontaminated nucleus of our natural tendency towards liking and appreciating literature properly.

To account for this bleak panorama while avoiding a tirade, we must situate this utterly disappointing peninsular landscape historically, with respect to a, shall we say “international” pattern.. We know that there are four ways to practice literary criticism:

- 1) The practical criticism in reviews, literary and cultural journalism: its role is to mediate;
- 2) Academic literary historiography, stemming from 19th century disciplines such as the study of the classics, philology and the history of culture: it aims at the formation of the body of a tradition;
- 3) Literary evaluation and interpretation—mainly but not only, academic—, that which is transmitted when you are taught how to read a poem (previously literary history will have determined which poem) or how to enjoy the complexity of a concept or how to conceive literature, a figurative language with unique characteristics and, at the same time, not reducible to a moral, ideological or political message: this version is about education and the consolidation of a literary essence, a literary being
- 4) Literary theory, a relatively new discipline with its pioneers (Walter Benjamin, Georgy Lukacs) and its main tendencies: the formalisms stemming from Russian Formalism of the 20s, semiotics, deconstruction, new hermeneutics, narratology, new rhetoric, a kind of new stylistics as represented by Jean Starobinski, and feminist criticism. Here we do not find

mediation, tradition, nor literary essences, but an inquiry or reflection about the limits and scope of literature in all discourses. Not all tendencies and schools mentioned above would accept this definition or approach, but I would like to isolate, within each of them, a common proposal: that literary theory must account, first and foremost, for the conditions of production and enunciation of its own discourse. If I may, I would say that literary theory always thinks about itself: it posits—whether to negate or to dive deep into—the problem of self-reference. As this is the area of the second interpretation of the title of these talks, I will come back to this later, but I return now to our limits, the limits of the critics, and the limits of our critics.

Of these four ways—which I have borrowed, with some modifications, from the first article in Edwards Said’s *The World, the Text, and the Critic* (1983)—, our field energetically practices the first two: the mediating role (reviews and cultural journalism) and the literary history and philology that inherited the legacy of the beginning of the 20th century, which show a vitality only surpassed by the inertia in its contents. Philology is far from negligible, the problem is that philology demands a series of operations on the text that guarantee a general conciliation of all possible tensions. When I use “text” I use the word in its strict sense: the place where meaning is produced or where we can read the meaning of a culture. I know that this is only one of the many possible definitions of a text, but it is one that might encompass the definitions of Barthes (a text is an statement in process, an indefinite approach, the site where the workings of language occurs, that is, a reading); Julia Kristeva’s definition in *Semiotiqué* (1969) (the text as a significant practice, as the center where ideological and aesthetic codes cross, the place that designates the limits of the conceptual system and of all intelligibility because it constraints them to their specific practice, the significant one); Umberto Eco’s (the expansion of a seme or unity of signification, or a machine of assumptions, or a chain of expressive artifices that demands a cooperative effort / reading because it is reluctant, or an economic chain energized by the surplus value of the recipient, or the product whose interpretation depends on its very generative mechanism); Derrida’s (the text as a thread of signs—Derrida ironically paraphrases the classical philological metaphor enshrined by Quintilian, to distinguish *text* from *book* and state that the destruction of the book, as announced in *De la grammatologie* in 1967, reveals the “surface” of the text, that which is with respect to something that does not exist, that is beyond the text, because nothing is outside the text, and it is in the surface of the text where the play of meanings resides, a play of meaning that the very text destroys).

This little digression, then, is indicative of the philological assuredness

of the academic knowledge of our critics: a discourse that, in its moments of critical genius, produces knowledge in its search for truth—as in the case of our great critics, like Dámaso Alonso—but that in its reiteration, disconnected from the intent for a new metaphorization of the “text” (an old worn-out metaphor that does not pertain any more to philology) only reproduces the authority of those who, after Menéndez Pidal, established the center of literary value, and of those who, respectfully, repeat and adjust a great conciliatory discourse. In our field, the function of philology is to demonstrate, by means of a smoothing out of the edges, that everything can be read when common sense reigns, that there are no perverse “versions” of a text but only a temporary distance from the canon, and that the function of the canon, against common wisdom, is not to condemn but to integrate.

In Spanish literary criticism, in its limits and in the sense in which we opened this talk, the third and fourth ways of criticism are more problematic: the former, hardly practiced and the latter, virtually non-existent. The third interpretation and evaluation in order to establish the essence of literature, has had little relevance and real practice in our contemporary criticism. Thus, the way in which reading a poem is taught (after literary history has determined which poem should be read) or how to enjoy a concept (after the Academy has formulated its coherent network) do not constitute a construction able to transform philology, but a gloss of philology and a reverential esteem for its authorities.

On the other hand, essay writing, in its open and incomplete character, as a transmission belt of novelties, actually devotes itself, in the Peninsula, to consecrating the old, or to reenergizing it. An interesting example of this is the reappearance in contemporary essays—I am thinking principally of Rubert de Ventós and Racionero—of the issue of Hispanicity (consecrated in literature by the positivist philology of Menéndez, and ideologically banished from the discourse of non-official culture after the Civil War) to reinforce the corpus of definitions of “hispanicity” in criticism since its initial establishment by philologists.

How, then, can we move from a reflection on the limits of criticism in Spain to a discussion about the theoretical limits of critical discourse? By putting ourselves in an extreme position, in the place where it is posited that all discourses—also, the discourse of criticism—perform, show or exhibit something that has already been taken into account; the order, characteristic of literary discourse, which rules all other orders: the order of rhetoric. That is, the order that imposes itself as a model of reading a distribution of *figures* that, when they reveal themselves, only refer to themselves, while at the same time negate their content, at least any explicit content.

This kind of criticism only postulates legibility. In this sense, which I will expand upon next, there exist today two hermeneutical trends that try to account for the possibility (or lack) of a *certain* reading in relation to a *certain* truth, and that from that possibility, account for the relation of critical discourse—in its borders—with literary discourse. The first has a philosophical root and is represented in literary studies by the disciples and followers of Gadamer, finding its great figure in H.R. Jauss. The second hermeneutical tendency (also called deconstruction, and which would not probably accept the term “hermeneutics”) maintains that the very inquiry for truth is, in itself, a mystification, and that discourse (the discourse of criticism, but also any other discourse) must dissolve meaning, must accept that it is disseminated in a network of relationships, from which only a double figurativity can be predicated, neither logical nor semantical, but rhetorical.

Text, logics, semantics and rhetoric: this is the field in which we should establish ourselves now to try to discover the contours of this theoretical limit. To do so, we should follow the argument posited by Paul de Man in the introductory chapter of his likely most important book, published in 1979, three years before his death. In “Semiology and Rhetoric”, the introductory chapter of *Allegories of Reading*, Paul de Man takes a disjunction to the limit: he postulates a deep and radical separation of rhetoric, of the semantical structure of the text as well as the interpretative activity of the text. For Paul de Man, the diverse formalisms—from the Russian variety to narratology as well as the theory of narration and structuralism which were all based upon the premise that the synchronic description of a text promised scientificity from the point of view of the analysis—had, in effect, reduced the issue of reading, and with it, the issue of interpretation, to a zero point.

On the other hand, the school of reception, appropriating the scientist basis of structuralism and semiology, added (as a sort of compromise) the historical sequence of different readings—the history of readings and its modifications—to try to account for the historical variation in interpretations and their relativity, and thus, to regulate the intervention of the reader in the process and insert it, next to the semiotics at its base, as the unlawful owner of a regulatory order.

Jauss’ solution is thus a compromise. His master, Gadamer, placed all emphasis in the “creative” capacity and the production of “truth” in the process of interpretation. In the other extreme, Hirsch, in *Validity in Interpretation*, attributed the order of “truth” to the author’s will. To do so in a “scientific” manner, Hirsch distinguishes between meaning and significance of a text: meaning is its unchangeable semantic base, whereas significance changes with different interpretations.

In both cases, but for opposite reasons, in both Gadamer and Hirsch we find the idea that there is a correspondence between semantics, the logics of grammar, and historicity. The difference lies in the role of mobility and permanence that Hirsch and Gadamer attribute to each of these elements. The extreme scientism of semiology and the extreme nihilism of the followers of Gadamer—an exception can be made for the accommodating spirit of Jauss—reveal, however, a common theme for the discourse of criticism: that truth can be accounted for by negating the scientism of semiotics, in Gadamer, or contrarily, that truth can be accounted for in the scientism of semiotics by invalidating the changeability and subjectivity of the interpreter.

The work of Paul de Man is located in another place, where there is no possible accord between those extremes. There, the discourse of criticism can only account for the literary by showing that rhetoric is insurmountable, divergent and disparate with respect to logic and semiology and with respect to interpretative paraphrases. Let's see how he reaches this point and the consequences it holds for our initial inquiry.

Paul de Man starts from the assessment that the general code of the literary has become unusually complex and illustrious, that is, self-evident: to work, this code attracts a notable number of efforts and energies that must become manifest, that must incarnate in a series of methods. Just such a thing happened when poetry, the novel, or criticism fed on formalism, and one found himself or herself in that privileged moment (which now has passed) when a technical apparatus was constituted to work on literary texts, when even the texts themselves constituted an apparatus of experimentation: these are the years of New Criticism, stylistics and Russian formalism.

This is a fundamental moment and it produced a highly significant conceptual change. Starting with formalism, our notions about the polarity between the intrinsic and extrinsic changed radically: form, traditionally seen as a cover, a lining, or an ornament, becomes intrinsic, while meaning, content, and the reference—traditionally seen as the nucleus, the center, root, and heart—become extrinsic, the form of immanence.

Paul de Man tells us that this huge and opaque literary code, alongside the inversion of the intrinsic and extrinsic in literature, produces a sort of claustrophobia, an inertia in criticism, a depletion in the formulae that Adorno had proposed as “aesthetics of negativity”, and a return to certain conciliatory tone. Thus, as the school of reception states, the discourse of criticism should not practice or gloss the total separation between the text and the reference—the world—but try to reconcile the distressing and claustrophobic orthodoxy of the vanguards with a certain nuanced historical relativism. To overcome that unbreathable

atmosphere (the symptoms of which are the silence of the artist, the white canvas, the empty space, the infinite interval between two notes), a model appears that de Man terms “false,” a recurrent model that charges ahead once again with the old notion that there must exist an *inside* and an *outside* of a text: that is an immanence that has already been accepted, and an exteriority, that insidiously insinuates itself again so that the discourse of criticism can take responsibility for it. Must we remind ourselves that the *inside* and the *outside* are metaphors that aim to provide the text with a figurative model for representation, for the physical and concrete world? This false critical model (remember Umberto Eco in *Apocalittici e integrati*, for instance, and all the efforts to write a criticism of “indulgent culture”) is supported by a double reasoning: “Well,” reasons (contradictorily) the critic, “if the great prestigious code of Western literature is already established, why not return now to the much nicer field of the relations between the verbal and non-verbal, the verbal and the referential?”

Why not take a rest from the self-referential trap and mumbo-jumbo and write about hybrid texts, popular forms directed to gratification, conventionality and massive identification, or pure biographical and autobiographical forms? In these forms, surely we can take for granted that we have the big problems of the literary form under control and we can devote ourselves to “external politics.” Let’s abandon the hard rhetoric and hard writing of its criticism and throw ourselves into the backwaters of history, biography, context, in which that which we once knew as *valid interpretations* can reemerge: sociological and historical interpretations, or, in the field of semiotics, the reduction of the text’s rhetorical design to its pure semiotic structure or organization.

What de Man posits is that the critique of deconstruction must, at least, try to avoid this binary play between formalism and “context”, the seductive power of which lies in hermeneutics, in the game of interpretation. It is true that Paul de Man accepts that semiotics refreshed criticism, as it brought about an acceptance of the arbitrariness of the sign and of the teleological character of the poetic message, and, at the same time, freed the critical discourse of the dead weight of paraphrase, that is, the current supposition that criticism is discourse that must say *the same* in other words, or what’s more more, that only by doing so does it become criticism.

But de Man notes that the myth of semantic correspondence between sign and reference, which is underpinned by the idea of a Nature that lends meaning to the natural, to the “human,” reappears in the crudest ideological analyses. Here is where Spanish criticism can be encompassed, as it relies on the belief in a natural order, in an all-inclusive tradition and in a “logical” or sensible sense of things.

We reach the conclusion then, along with de Man, who paraphrases Marx in *The German Ideology*, the conviction that one can be a formalist by daytime and still paraphrase the substance of meaning by nighttime.

Thus, for de Man, critics as different as Barthes, Genette and especially Greimas use grammatical structures along with rhetorical structures, and sustain a theory of figures without apparently being aware of the discrepancies between the two, as in Genette's *Figures III* (1972), for example. Actually, alongside grammatical structures, as has been refined in contemporary studies of generative and transformational grammar, rhetoric is posited as an extension of the logics of grammatical studies.

That is, rhetorical structures would provide a logical substructure (just below the very syntactic structure of the text) to the order of tropes and figures, the order in which the text dictates how it must be read: thus, there would be no logical tension in the move from semiotics to rhetoric. For de Man, conversely, the rhetoric order is an atmosphere in which tropes remain suspended in the air, and the text's syntax, that is, its organization for adjoining unities, is just another trope, another rhetorical proposal of the text. Syntax thus becomes a figurative unfurling, and as such, it challenges and contradicts the explicit rhetoric of the same text.

Let us observe an example. Paul de Man analyzes the ending of a fragment by Proust, "Dans le torride [heat] mon repos... supportait, pareil au repos d'une main immobile au milieu d'une eau courante, le choc et l'animation d'un torrent d'activité" (1954: 83) in the following manner: 1) the persuasive power of the passage depends on the verb "supporter", meaning "to tolerate" as well as "sustain" and "hold". This confers upon the repose a foundational role in relation with the outside activity (in relation to the action); and it justifies the narrator's flee from the world, because he manages to embrace, in calmness, the movement of life in its totality. This constitutes a strategy to get rid of guilt ("the central motive in Proust"), "always centered" in the actions of "writing and reading" and a recurrent issue in auto-biography; 2) the transferences and crossings between the two incompatible chains mentioned above are established in the field of a simple sentence, or more precisely, in a cliché, "torrent d'activité", which in French, as in Spanish, has lost its "literal connotations" in favor of its figurative sense ("accumulation" or "buildup of things"); 3) the literal sense reappears in the similarity of the significant "torride" and "torrent", so that heat reinscribes secretly in the chain and cancels the incompatibility of the two previous series; 4) the closeness of "eau courante" revives metonymically the latent metaphor in "torrent" by providing its former literality, but at the same time, invests it with the property of coldness in "eau courante". With

this, “torrent” unites, against all logic, two historical phases of its figurative process (metaphor-cliché-metaphor) and two properties that have been marked as contradictory; 5) “the rhetorical structure of this part of the sentence is, then, doubly metonymic,” because the union of the two terms in the cliché is not ruled by links of analogic necessity, or canceled by a common root, and because the refashioning of the cliché as metaphor is due to the closeness of other terms (“eau courante”), the existence of which is, in Genette’s terms, narrative and diegetic; and 6) finally, because the property that gets revived in the passage “is not precisely the one that coined the original metaphor, because the figure of “torrent d’activité” is based in wideness, in accumulation, and not in coldness”.

The key words are persuasion and fraud (or trick): for de Man, the text persuades with a rhetoric that deceives in successive aporias. It is not that Proust’s text achieves extraordinary metaphors, awarding itself a metonymical license to exist: that would be the compromise solution of narratology. Rather, it is a matter of accepting that the necessary figures (the analogical links) are undermined and polluted by the metonymical order. Ultimately, it is a question the impossibility of establishing an order of figures with a substrate or base that is logical and linguistic. The order of figuration tends toward fragmentation and openness; synthesis (often called “the deep unity of the text”) is yet another figure of our desire for compromise: “As a writer, Proust is the one who knows that the hour of truth, like the hour of death, never arrives on time, since what we call time is precisely truth’s inability to coincide with itself” (de Man, 1979: 78).

Contradictory composition, open and even degraded: there is no possible overflowing of the rhetoric by means of syntax; there are lacks, tears, cuts, sudden drops in a sort of grazing fly-over. It must be so, because Proust’s text “expresses the impossibility of a close and complete reading able to satisfy the need of an ethics of action with more efficiency than a real action”. There is, then, a disjunction between the (aesthetic) answer and the (rhetorical) consciousness of the text. And as this disjunction is an oxymoron, and this oxymoron denounces a “logical rather than a representational” incompatibility, this oxymoron is in truth an *aporia*: “Can we thus conclude that this aporia is the allegorical narrative of its own deconstruction?” If this conclusion is possible, “we will leave behind all commentary, all paraphrase, all referentiality.”

It occurs to me that you might ask a series of question regarding the aforementioned: Which specific zones do allegory occupy within the literary text, within any text? What is the space that remains, if not between the inside and the outside, between the aesthetic answer and the rhetorical consciousness?

For the second question, I can think of at least two solutions: that space is the space of the readings generated by the very literary text (and then pertinence, aberration and interpretation would invalidate the relevance that Paul de Man confers to the textual dimension as the only reality, in favor of a discursive and imaginary realm much more permeable to the non-textual); and second, that this space is occupied by a parodic instance, understood as a potentiality of the literary discourse, as a parodic consciousness with no subject, rather than as a delimited and generic historical product.

This last note would suppose, perhaps, that the literary text is a self-sufficient Moloch. Maybe, but it is undeniable that the work on figuration and rhetoric is the narrow door through which critical discourses must pass. The usual charges against deconstruction (monotonous rigor, obsessive circularity, use of jargon) are always the symptoms of a growing consciousness about rhetoric in *all* discourses. Furthermore, the circularity of deconstruction is not perfect; we can describe its asymmetries, and in them, the figures that it constructs to problematize the dominant notions and the current values within criticism. The proposal to read culture as an uninterrupted series of tropes irreducible to any non-textual order only leads, as of now, to the emergence of an “imaginary” that in the critical sequence repeats that of literature. However, even in that case, the critics’ suspicion of their own discourse will not vanish. Rather, they will be compelled to accept that there is not, as of now, another canon or another way to read.

Works cited

- DE MAN, P. (1979): *Allegories of Reading*, New Haven and London: Yale University Press.
GENETTE, G. (1972): *Figures III*, Paris: Seuil.
KRISTEVA, J. (1969): *Semeiotiqué, recherches pour une sémanalyse*, Paris: Seuil.
PROUST, M. (1954): *À la recherché du temps perdu*, Paris: Bibliothèque de la Pléiade.
SAID, E. (1983): *The World, the Text, and the Critic*, London: Faber and Faber.

BARTHESIANS FOR LIFE* (2005)

Beatriz Sarlo

In 1958, Barthes started a study about fashion. He had not yet written his PhD dissertation, as he had drifted from one topic to another without reaching the terrible genre of the dissertation. Then he considered Lévi-Strauss as his thesis advisor. He was naturally rejected, but he obtained the suggestion to focus on written fashion, an advice that Barthes followed to the letter. André Martinet also received a visit from Barthes regarding his thesis. Over lunch, Barthes convinced Martinet (who at the time was a star in linguistics). However, the thesis topic was never registered in the Sorbonne and Barthes preferred to write a book, his most heavily semiological book, *Système de la mode*. After that, he did not insist on the fantasy of obtaining a doctorate, which he always lacked.

When Lévi-Strauss rejected him, he was not wrong: for him, Barthes was “too literary”. Almost half a century later, Barthes continued to be “too literary”, that is, a writer who took his topics from literature or turned them into literature after sieving them through his will and caprice. The system of Barthes is arborescent but never encyclopedic, it is constituted by strategic choices in the field of French language and other territories, like *haiku* poetry and Japan, Goethe’s *Werther* or Ignacio de Loyola’s spiritual exercises.

From literature, his work obtained the power of enchantment. Barthes makes his readers *barthesian*, in the same vein as Proust makes them *proustian*. It is not a matter of taste, not even of ideas or style. It is rather a matter of discovering a sensibility and its reflections, discovering where does he put the stress, the details he cares about. Those of us who continue reading Barthes are barthesians for life. It is, simply put, a conversion.

* This text was published in the newspaper *Página/12* on March 26, 2005, and has been recently republished in the volume *Plan de operaciones. Sobre Borges, Benjamin, Barthes y Sontag*, (Santiago de Chile: Universidad Diego Portales, 2013). It is republished here on the occasion of the centenary of the birth of the French critic. Thanks to the author the permission to publish and translated into Catalan, Basque, and English.

#12

TESTIMONIS CRÍTICS

ENRIC SULLÀ,
NORA CATELLI,
BEATRIZ SARLO

Resum || Aquests *Testimonis crítics* recullen aportacions d'autors destacats de la història de la teoria literària en l'àmbit hispànic. Enric Sullà (Barcelona, 1950), professor titular de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada des de 1988 i catedràtic d'aquesta mateixa àrea des de 2008 a la Universitat Autònoma de Barcelona, recorda i posa en perspectiva l'«arribada desitjada» de l'estructuralisme francès a Catalunya i Espanya a finals dels seixanta i principis dels setanta. Nora Catelli (Rosario, 1946), exiliada a Barcelona el 1976 i professora de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada de la Universitat de Barcelona des de 1997, reflexiona al seu text —una conferència de l'any 1987— sobre «els límits teòrics del discurs crític en la reflexió actual». La secció es tanca amb un escrit de Beatriz Sarlo (Buenos Aires, 1942), membre de *Los libros* (1969-1976) i directora de *Punto de vista* (1978-2008), a més d'una de les màximes impulsores de la renovació teòrica de la crítica argentina des de finals dels seixanta. A «Barthesians de per vida», escrit de 2005 a vint-i-cinc anys de la mort de Roland Barthes i que republicuem avui amb motiu del centenari del seu naixement, Sarlo hi traça un breu retrat d'«un escriptor que prenia els seus arguments de la literatura o els convertia a la literatura» i hi reivindica la seva lectura.

Palabras clave || Teoria de la literatura | Testimonis | Estructuralisme | Deconstrucció | Roland Barthes

Abstract || These Critical Testimonies bring together contributions by distinguished authors of literary theory in the Hispanic context. Enric Sullà (Barcelona, 1950), lecturer of Literary Theory and Comparative Literature since 1988 and professor of the same area at the Universitat Autònoma de Barcelona since 2008, recalls and puts in perspective the “arribada desitjada” (“desired arrival”) of French structuralism to Catalonia and Spain in the late sixties and early seventies. Nora Catelli (Rosario, 1946), exiled in Barcelona in 1976 and lecturer of Literary Theory and Comparative Literature at the Universitat de Barcelona since 1997, reflects in her text—a conference from 1987—about “los límites teóricos del discurso crítico en la reflexión actual” (“the theoretical limits of critical discourse in contemporary thought”). The section closes with a text by Beatriz Sarlo (Buenos Aires, 1942), a member of *Los libros* (1969-1976) and director of *Punto de vista* (1978-2008), in addition to serving as one of the main promoters of the theoretical renovation of Argentinean criticism since the late 1970s. In “Barthesianos de por vida,” originally written in 2005 on the occasion of the 25th anniversary of Roland Barthes’ death and republished in this issue of 452°F to commemorate the centennial of his birth, Sarlo sketches a portrait of “un escritor que tomaba sus argumentos de la literatura o los convertía a la literatura” (“a writer who took his arguments from literature or turned them into literature”) and vindicates the reading of Barthes.

Keywords || Literary Theory | Testimonies | Structuralism | Deconstruction | Roland Barthes

ESPERANT ELS BÀRBARS

Enric Sullà

¿Què esperen a la plaça tanta gent reunida?
Diu que els bàrbars avui seran aquí.
C. Cavafis, «Esperant els bàrbars» (tr. C. Riba)

Títol i citació s'expliquen perquè m'ha convingut que els bàrbars del poema fossin no tan sols els estructuralistes sinó tots els pensadors francesos (i estrangers en general) que són esperats pels ciutadans d'un país sufocat, perquè l'han volgut aïllar fent-li creure que no li cal res de fora perquè ja ho té tot, un país, doncs, la gent més inquieta del qual espera paradoxalment que els forasters li resoldran els problemes que no ha sabut o no ha pogut resoldre. Si al poema de Cavafis els bàrbars que solucionaran la decadència acaba que no arriben, a l'Espanya i la Catalunya dels últims anys dels seixanta sí que hi van arribar, d'una manera indirecta és clar, però hi van arribar, i, obliquament, van contribuir a remoure les aigües somortes de la universitat, del pensament, de la cultura. Tan dissimulada com efectiva, va ser una arribada desitjada, esperada, necessària per catalitzar les energies culturals reprimides, una corroboració del que ja germinava. M'apresso a dir, però, que el que ve tot seguit no passa de ser una succinta notícia bibliogràfica de la recepció de l'estructuralisme a Catalunya, i a Espanya, amb la confiança que podrà fer servei al capítol corresponent de la història del pensament teòric i crític catalana o espanyola (Díaz, 1974; Martínez Romero, 1989; Pozuelo Yvancos, 2011).

En una eficaç síntesi de l'evolució de la filosofia a Catalunya al segle XX, Pere Lluís Font observava una ràpida successió de la recepció o assimilació a la universitat de moviments a la segona meitat de la dècada 60, coincidint amb la pèrdua d'autoritat del neotomisme dominant fins aleshores. Així, diu, el curs 1964-1965 tocava ser heideggerià; el 1965-1966, hegelian; el 1966-1967, marxista; el 1967-1968, neopositivista; el 1968-1969, estructuralista; després, continua, «aniran arribant als medis filosòfics del país el freudisme, el freudomarxisme, la fascinació per l'Orient, el postestructuralisme, la filosofia de la ment, etc.. A partir del començament de la dècada dels setanta, trobem ja un pluralisme més o menys estabilitzat» (Font 2001: 50-51). Encara que Font les descriu com «onades successives d'entusiasme», que sovint descobrien la sopa d'all, estic convençut que deixaven un pòsit suficient que contribuïa a ampliar les possibilitats intel·lectuals de la universitat. Ara, allò que a mi em va cridar més l'atenció és l'afirmació que el curs 1968-1969 tocava ser estructuralista, entre altres raons perquè va ser el curs que vaig començar a estudiar a la UAB i diria que sí, que Font té prou raó, que

l'estructuralisme era a l'ambient, però no tan sols l'estructuralisme, convé tenir-ho present, també hi era el marxisme (o els marxismes, més ben dit), cada vegada menys contingut per la censura política i cultural. I amb l'estructuralisme arribava també la semiologia, com era evident en l'obra de Roland Barthes, o ho seria aviat en l'obra d'Umberto Eco, que en deia semiòtica.

És plausible que el curs 1968-1969 l'estructuralisme fos tendència (com se'n diria en termes actuals) a la universitat catalana (reduïda aleshores encara a la de Barcelona), però em sembla que la recepció en el que aleshores era el petit espai de la cultura catalana va començar una mica abans, el 1967, es fa present el 1968, s'accentua el 1969 i arriba fins el 1973 amb penes i treballs, com ho palesaran les referències que enumeraré de seguida¹. No em refereixo, és clar, als textos originals, perquè l'*annus mirabilis* (l'*année lumière*) de l'estructuralisme seria el 1966 (Dosse, 1991, vol. I: 384-420)², sinó, d'una banda, a la publicació a França de llibres de divulgació del moviment esdevingut aleshores una moda, i, de l'altra, pel que fa a Espanya, a l'aparició primer d'articles i de seguida de traduccions de temàtica relacionada amb l'estructuralisme, barrejant els textos originals i les obres de divulgació. Cal remarcar dues circumstàncies: el nombre, perquè poques vegades s'ha traduït tant d'un sol tema, i en qualsevol cas, no en la somnolent Espanya franquista, i la proximitat de la data de la traducció a la de publicació de l'original. Les traduccions serveixen com a índex no solament de l'interès pel que era una novetat i una moda a París (ciutat de referència cultural i política), sinó també com a símptoma del canvi incipient del panorama intel·lectual i editorial a Espanya on les editorials més inquietes fan un esforç d'actualització (Seix Barral i Edicions 62, a Barcelona) i apareixen editorials (Alberto Corazón o Akal, a Madrid, per exemple) que s'especialitzen en la publicació del tema o temes de moda, editorials que troben un públic lector, format en gran part per estudiants i professors, gent jove gairebé sempre, que es vol posar al dia, saber què passa fora d'Espanya, començant per França. L'expansió del llibre de butxaca, amb preus assequibles (Alianza Editorial, a Madrid, o «Breve Biblioteca de Bolsillo», a Barcelona), que es registra a partir de 1966 aproximadament també contribueix a atansar el llibre a un nombre de lectors creixent, en paral·lel a l'increment de la població universitària i estudiantil en general, que s'accentua al llarg de la dècada dels setanta.

Malgrat tot, seria incorrecte pensar que el públic lector interessat en el que passava a fora només en tenia notícia per les traduccions, encara que en aquells anys si se sabia un idioma només era el francès. Cal dir, doncs, que als textos de l'estructuralisme, és a dir, als llibres francesos hi havia un nombre (bastant reduït, cal concedir-ho) de lectors que hi accedia de manera directa. No calia anar a França (el viatge era prou car) perquè els llibres es podien comprar

NOTES

1 | Si tenia en compte el camp universitari i cultural espanyol, caldria allargar la recepció fins 1972, amb una gran intensitat de traduccions entre 1970 i aquest any. Però aquest no és lloc per a una informació bibliogràfica detallada que haurà d'esperar una publicació posterior.

2 | Vegeu Max Hidalgo, *El problema de la escritura en el campo intelectual francés (1945-1975)*, tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona el 2013.

(si superaven la censura) a la Llibreria Francesa de Barcelona, i a llibreries més o menys militants com Cinc d'Oros, Les Punxes o l'extraordinària Leteradura (oberta entre el 1969 i el 1979), gairebé totes desaparegudes. En aquestes llibreries arribaven, a més, un fet que tampoc no es pot oblidar, traduccions publicades a l'Amèrica del Sud, sobretot a Mèxic (Fondo de Cultura Económica) i a l'Argentina (Losada per a la literatura i Nueva Visión per a l'estructuralisme). A aquestes precisions hi he d'afegir la funció crucial dels mediadors, editors, periodistes, crítics, escriptors i professors de disciplines diverses, que seguien l'actualitat i procuraven donar-ne notícia i alhora importar autors, idees i mètodes. En certa mesura, com passa en el moviment original, la recepció de l'estructuralisme no es va limitar a una sola disciplina, en un moment, a més, en què l'espai cultural era bastant esquifit fins i tot a una ciutat com Barcelona, la qual cosa precisament facilitava els contactes entre persones i idees.

He pogut trobar en l'àmbit català una publicació primerenca relacionada amb una variant de l'estructuralisme a la revista cultural *Inquietud*, de Vic, al seu últim número, el 36 (setembre de 1966), on Lluís Solà va traduir «L'estructuralisme genètic en la història de la literatura», de Lucien Goldmann (Quintana, 2000: 269), avançant-se a l'editorial Ciencia Nueva (Madrid), que recollia l'article a la traducció de *Para una sociología de la novela* (1967, edició original: 1964), però gairebé al mateix temps que Edicions 62 publicava *Ciències humanes i filosofia* (1966, edició original: 1952), que no va aconseguir el públic de l'anterior; com tampoc no el va obtenir la traducció per part de Península (la branca en castellà d'Edicions 62) de *El hombre y lo absoluto*, del mateix Goldmann, traducció de *Le Dieu caché* (1954), el seu gran estudi sobre Pascal i Racine, que intentava explicar la complicada relació entre l'individu, la ideologia i l'estructural social.

A l'empara de l'Abadia de Montserrat, la revista *Serra d'Or* va esdevenir entre 1967 i 1970 un referent cultural de primera importància. Per començar, el número d'agost de 1967 publicava una extensa entrevista de Víctor Mora (novel·lista, guionista del *Capitán Trueno*, militant del PSUC, aleshores exiliat a París) a Claude Lévi-Strauss³ una de les preguntes de la qual és què és l'estructuralisme (Mora, 1967). El meu pare comprava el *Serra d'Or* i, si no em falla la memòria, va ser mitjançant aquesta entrevista que vaig saber que existia això de l'estructuralisme. Ara, al número de febrer, Alexandre Cirici Pellicer, un crític d'art dinàmic i molt ben informat (encara que a vegades queia en la superficialitat o el *name dropping*), havia publicat un article prou simptomàtic amb el títol «Una visió estructuralista» (Cirici, 1967a), i al març un altre en què donava notícia dels diàlegs que se celebraven a l'Escola de Disseny Eina (en la fundació de la qual el 1967 hi havia intervingut), en aquesta ocasió

NOTES

3 | Que V. Mora transcriu Lévy-Strauss.

amb el grup italià avantguardista 63, en el qual figurava Umberto Eco (Cirici, 1967b)⁴. El mateix Alexandre Cirici publicaria a *Serra d'Or* unes «Converses amb Lucien Goldmann» (1968) i, encara més interessants per a la recepció de l'estructuralisme, unes «Converses amb Barthes» (1969), el mateix any en què Arnau Puig (1969), fa una ressenya de la traducció al català de *Crítica i veritat*, de Barthes, una traducció francament insòlita en el panorama editorial català⁵. De fet, Barthes ja havia estat traduït al castellà a Seix Barral: *Ensayos críticos* (1964), que havia sortit el 1967, on hi havia recollit un article tan rellevant com «La actividad estructuralista» (1962). Quan publicava el 1967 a *Serra d'Or* un article sobre «Crítica i lectura», un escriptor i crític no massa recordat, Josep Iborra, demostrava que tenia present Barthes. Ara, la migradesa del mercat editorial català explica que només es publicués un altre llibre de Barthes, *El grau zero de l'escriptura. Nous assaigs crítics*, ara a càrrec d'Edicions 62 (1973)⁶.

L'esforç d'Edicions 62 revela l'ambició i les limitacions del mercat editorial català, sempre en cerca d'un públic numèricament reduït que disposava a més d'una oferta molt més àmplia en castellà⁷. La mateixa editorial, quan publicava en castellà amb el segell Península, tenia unes possibilitats superiors. Això no obstant, es va atrevir a publicar en català dues traduccions de Claude Lévi-Strauss: el 1969 un opuscle, *Raça i història* (1952), en la col·lecció «L'escorpi» (que tindria moments brillants publicant assaig de butxaca), i el 1971 *El pensament salvatge* (1962), en una altra col·lecció, «Biblioteca bàsica de cultura contemporània», que importava textos de referència. Pel seu costat, l'editorial Anagrama va fer un intent de publicar en català i va engegar una col·lecció, «Textos», de curta durada, en què, al costat de Sartre i Pavese, inclou *Tristos tròpics* (1955), també de Lévi-Strauss, el 1969.

Tornant a Edicions 62, la traducció el 1969 de *L'estructuralisme* (1968), de Jean Piaget, a la col·lecció d'assaig més coneguda de la casa, «Llibres a l'abast», esdevé un índex de la recepció de la moda parisenca, de la celeritat a l'hora de traduir, de l'encert del títol seleccionat (un assaig rigorós de precisar el sentit del terme «estructura»), però també de les vendes escasses⁸. Del diàleg, o l'enfrontament, entre el marxisme que tanta força tenia en la dècada dels seixanta al pensament europeu occidental i l'estructuralisme puixant que el desplaçava (en col·laboració amb esdeveniments polítics com l'esclafament de la primavera de Praga o la evolució frustrada del maig de París) n'és símptoma la traducció, el 1970, als «Llibres a l'abast», de *Marxisme i estructuralisme* (1964), de Lucien Sebag (alumne de Claude Lévi-Strauss i pacient de Jacques Lacan), l'aportació del qual no rebria l'atenció que sí que va aconseguir Louis Althusser⁹. Com he dit en començar, els bàrbars havien arribat. Els esperàvem.

NOTES

4 | D'Umberto Eco Seix Barral havia publicat *Obra abierta* (1965), però no havia sortit encara la d'*Apocalíptici e integrati* (1964), que va haver d'esperar que Lumen el traduis el 1968, amb un èxit extraordinari.

5 | El més curiós de la traducció de Jaume Vidal Alcover, en general correcta, és que trasllada *discours* per raonament, índex d'escassa familiaritat amb la terminologia que s'acabaria imposant.

6 | Al «Pròleg» a l'edició de 1971 del *Josafat* de Prudenci Bertrana, vaig fer servir, temo que amb poc encert, *Le degré zero de l'écriture*, de R. Barthes.

7 | S'ha de tenir sempre present en parlar dels últims deu anys de la dictadura que, de 1939 endavant, la llengua catalana havia estat desterrada de la vida pública i, com a conseqüència, als possibles lectors, escolaritzats únicament en castellà, els costava llegir en la seva llengua materna.

8 | La traducció de Piaget es disputava el mercat amb llibres de divulgació com el de Jean-Marie Auzias, *El estructuralismo* (Alianza, 1969), *Las estructuras y los hombres* (Ariel, 1970) i *El estructuralismo como método*, de Louis Millet i Madeleine Varin d'Ainville, (Cuadernos para el Diálogo, 1972), limitant-me a les editorials espanyoles.

9 | És interessant en aquest sentit el volum col·lectiu *Estructuralismo y marxismo*, de 1969 (edició original de 1967), amb un pròleg d'Eugenio Trias, «Luz roja al humanismo» (9-21), publicat després del seu llibre *La filosofía y su sombra*, inequívocament estructuralista (amb abundants referències a Lévi-Strauss i Foucault, més discreta la d'Althusser), com els tres que va publicar d'una tacada el 1970: *Teoría de las ideologías*, *Filosofía y carnaval* i *Metodología del pensamiento mágico*, amb la preocupació constant de trobar-li un lloc a la filosofia.

Bibliografia

- AA.DD. (1967): *Estructuralismo y marxismo*, tr. A. G. Valiente, pr. E. Trías, Barcelona: Martínez Roca, 1969.
- BARTHES, R. (1953, 1972): *El grau zero de l'escriptura. Nous assaigs crítics*, tr. M. Martí i Pol, J. Cabanes i C. Ciuraneta, Barcelona: Edicions 62 «Llibres a l'abast», 112), 1973.
- BARTHES, R. (1964): *Ensayos críticos*, tr. C. Pujol, Barcelona, Seix Barral, 1967.
- BARTHES, R. (1966): *Crítica i veritat*, tr. J. Vidal Alcover, Barcelona: Llibres de Sinera («Sitges», 5), 1969.
- CIRICI, A. (1967a): «La visió estructuralista», *Serra d'Or*, IX: 2 (febrer), 67-69.
- CIRICI, A. (1967b): «Diàlegs d'Eina. El grup 63 i l'avantguarda», *Serra d'Or*, IX: 3 (març), 67-69.
- CIRICI, A. (1968): «Converses amb Lucien Goldmann», *Serra d'Or*, 103 (maig), 102-104.
- CIRICI, A. (1969): «Converses amb Roland Barthes», *Serra d'Or*, 113 (febrer), 53-55.
- DÍAZ, E. (1973): *Notas para una historia del pensamiento español actual, 1939-1973*, Madrid, Edicusa, 1974.
- DOSSE, F. (1991): *Histoire du structuralisme*, París: La Découverte, 2 vols.
- FONT, P. LL. (2001): «Un segle de filosofia a Catalunya», a P. Casanovas (ed.), *Filosofia del segle XX a Catalunya: una mirada retrospectiva*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 39-57.
- GOLDMANN, L. (1952): *Ciències humanes i filosofia*, tr. A. Gil, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 38), 1966.
- GOLDMANN, L. (1955): *El hombre y lo absoluto. "Le Dieu caché"*, tr. J. R. Capella, Barcelona, Península, 1968.
- GOLDMANN, L. (1964): *Para una sociología de la novela*, tr. J. Ballesteros i G. Ortiz, Madrid: Ciencia Nueva, 1967.
- IBORRA, J. (1967): «Crítica i lectura», *Serra d'Or*, IX: 5 (maig), 65-66.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1952): *Raça i història*, tr. M. Adrover, Barcelona: Edicions 62 («L'escorpí», 6), 1969.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1955): *Tristos tròpics*, tr. M. Martí i Pol, Barcelona, Anagrama («Textos», 4), 1969.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1962): *El pensament salvatge*, tr. M. Martí i Pol, pr. E. Trías, Barcelona, Edicions 62 («Biblioteca Bàsica de Cultura Contemporània», 23), 1971.
- MARTÍNEZ ROMERO, C. (1989): *El pensamiento teórico-literario español (1965-1975)*, Granada, Universitat de Granada.
- MORA, V. (1967): «Una hora amb Lévy-Strauss», *Serra d'Or*, IX: 8 (agost), 36-39.
- PIAGET, J. (1968): *L'estructuralisme*, tr. J. Costa i G. Woith, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 78), 1969.
- POZUELO YVANCOS, J. M^a (2011): «Filologia, crítica, teoria (1900-2010)», a J. Mª Pozuelo (ed.), *Las ideas literarias, 1214-2010*, dins J.-C. Mainer (dir), *Historia de la literatura española*, vol. 8, Barcelona: Crítica, 545-711.
- PUIG, A. (1969): ressenya de Roland Barthes, *Crítica i veritat*, *Serra d'Or*, 123 (desembre), 93.
- QUINTANA, A. (2000): «La revista *Inquietud*», *Ausa*, XIX: 145, 251-269.
- SEBAG, L. (1964): *Marxisme i estructuralisme*, tr. J. Feixas, Barcelona: Edicions 62 («Llibres a l'abast», 84), 1970.
- SULLÀ, E. (1971): «Pròleg», a Prudenci Bertrana, *Josafat*, Barcelona: Edicions 62 («Antologia Catalana», 67), 5-15.
- TRÍAS, E. (1969): *La filosofía y su sombra*, Barcelona: Seix Barral.

RETÒRICA I ARGOT A LA CRÍTICA CONTEMPORÀNIA* (1987)

Nora Catelli

El títol general d'aquestes xerrades, com vostès saben, és *En els límits de la crítica*. Hi ha dues maneres d'efectuar l'exegesi d'aquesta rica i interessant ambigüitat que els seus termes plantegen. Si ens atenim a una primera interpretació, la de que el títol es refereix a la situació actual de la crítica a Espanya, hem de concloure que es refereix als límits de la crítica a Espanya i afirmariem que els límits de la crítica són, aquí, els límits dels seus crítics. Per a parlar d'això, amb exemples, i sobretot amb una visió històrica, hem de desprendre'ns per un moment de tota preocupació d'abast més ambiciós. Perquè la segona interpretació del títol sí que ho és, veuria en aquest títol una inquisició, la invitació a una recerca; una recerca específica, la dels límits teòrics del discurs crític a la reflexió actual. En aquest tall interpretatiu, sincrònic, si es vol, respecte al primer, que es refereix als límits de la crítica a Espanya, el primer no hi queda de cap manera englobat. Vull dir: es planteja entre les dues interpretacions, i els àmbits que cada una d'elles cobreix, un hiat, un autèntic buit.

Només instal·lant-nos en aquest buit i reconeixent l'enorme distància i l'absoluta heterogeneïtat dels dos ordres de nocions i conceptes i fets que plantegen podem reflexionar —nosaltres, perquè formem part d'aquesta tensió, d'aquest desajustament, d'aquesta desavinença i fins a cert punt som els seus agents i la produïm— sobre ells. Sense descuidar l'anàlisi i la descripció crítica a Espanya, perquè és el nostre punt de partida i és el nostre medi natural; però també sense abandonar l'exigència d'una lectura de la teoria de la crítica contemporània, el camp del qual no dona por suposada ninguna relació, ni de grau, ni de substància, ni tan sols de contemporaneïtat, amb els límits de la crítica espanyola.

Un exemple: el genet de 1987, l'Asociación Colegial de Escritores va editar un número monogràfic de cent i escaig pàgines dedicat a «La crítica literària», que contenia opinions de divuit crítics (periodistes i/o professor universitaris majoritàriament, i a més una bona mostra de tots aquells que hi ha) i enquestes a diaris i escriptors. Bé, suposant que, per alguna raó —llunyania, impossibilitat d'accedir a altres publicacions—, un lector interessat disposés d'aquest volum únicament i decidís fer-se'n a través d'ell una idea de l'estat general

* Aquesta conferència, impartida el 1987, va ser publicada al Curs En els límits de la crítica, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1988. Agraïm a l'autora la cessió del text per a publicar-lo i traduir-lo al català i anglès.

de la crítica espanyola, arribaria a la convicció de que la crítica literària és una branca menor de la publicitat editorial, de que els seus instruments teòrics són, des del punt de vista lingüístic, pre-saussurians; des del punt de vista de l'estudi del sentit i la dimensió del subjecte, pre-freudians; i des del punt de vista de la crítica, impressionista, ingenus.

Apartir de fonts enormement dispars, que van des dels dos Menéndez, Pidal i Pelayo, passant per Blanchot, Eliot, Eugenio de Nora, Bousoño, Juvenal (i fins a un crític, Corrales Egea, inventor d'una subespècie del caràcter del professional espanyol, que consistiria en una mena d'energumen simpàtic), la conclusió, fantasmagòricament idèntica i, si considerem la disparitat de concepcions sobre la literatura que hem mencionat abans, insòlitàment idèntica, sustenta la sospita de que si no hem desenvolupat massa un bon sentit natural i propi sustentat en el bon gust també natural i propi sobre la literatura això es deu al «mal us» de les teories foranies. Això s'afirma, és cert, amb certa cautela: es concedeix que les teories foranies no estan malament, considerades en el seu medi «natural», però, extrapolades, es converteixen en argots terroristes: des dels «actants» de la semiologia fins a l'«horitzó d'expectatives» de l'estètica de la recepció de H.R.Jauss i l'Escola de Constanza, aquestes terminologies són, d'alguna manera, *perversions*; és a dir, *versions desviades*, que donen una marrada a aquest nucli central incontaminat que és la nostra natural tendència al bon gust i a apreciar la literatura.

¿Com mostrar un panorama tan descoratjador sense quedar atrapat en les xarxes de la invectiva? Doncs situant històricament, respecte a un patró de mesura, diguem «internacional», aquest paisatge peninsular tan decebedor. Sabem que avui existeixen quatre formes de practicar la crítica literària:

- 1) la primera forma consisteix en la crítica pràctica de recensions, periodisme literari i de cultura: el seu paper és el de la intermediació;
- 2) la segona és la històrica literària acadèmica, que descendeix de les disciplines del segle XIX, com els estudis clàssics, la filologia i la història de la cultura: la seva missió és la formació del cos de la tradició;
- 3) la tercera forma és la de la valoració literària i la interpretació —principalment acadèmica, però no només acadèmica— que es transmet quan s'ensenya a llegir un poema (prèviament la història literària haurà determinat *quin* poema) o com gaudir de la complexitat d'un concepte o com concebre la literatura com a llenguatge figurat de característiques úniques i a la

vegada no reductibles al missatge moral, ideològic o polític: aquí es tracta de la formació i consolidació d'una essència literària, d'un ésser de d'allò literari;

4) la quarta forma és la de la teoria literària, relativament nova, disciplina que té els seus precursors, com Walter Benjamin i Georgy Lukacs, i les seves tendències principals serien els diversos formalismes a partir del formalisme rus dels anys vint, la semiòtica, la desconstrucció, la nova hermenèutica, la narratologia, la nova retòrica, certa nova estilística representada per Jean Starobinski i la crítica feminista: aquí es desenvolupa una altra qüestió. No és la de la intermediació, ni la de la tradició, ni la de l'emergència d'una essència literària, sinó la idea d'una inquisició o reflexió sobre els límits i l'abasta del fet literari en tots els seus discursos. No totes les tendències o escoles o doctrines que he mencionat acceptarien aquesta definició o aproximació meves, però vull retenir de totes elles una proposta comú: la de que la teoria literària ha de donar compte, abans que res, de les condicions de producció i enunciació del seu propi discurs. Si vostès em permeten aquesta arbitrietat, diré que la teoria literària reflexiona sempre sobre sí mateixa: planteja, ja sigui per a negar-lo o per a submergir-s'hi en ell, el problema de l'autorreferència. Com tornaré després sobre això, perquè aquest és el camp de la segona interpretació del títol d'aquestes xerrades, ara el deixo sospès i torno sobre els límits de nosaltres mateixos, els crítics, i dels nostres crítics.

De les quatre formes que he mencionat —i que he manllevat, amb alguna modificació, d'un article d'Edward Said, el primer del seu llibre d'assajos *The World, the Text, and the Critic* (1983)—, en el nostre medi s'hi practiquen amb tota energia les dues primeres: aquella que compleix el paper d'intermediària (la de les recensions i la del periodisme cultural); i la segona, que gaudeix d'una vitalitat només superada per la inèrcia de pensament dels seus continguts: parlo de la història literària i de la filologia hereva de la de començaments de segle. No és que la filologia sigui menyspreable en si: el problema és que, per a funcionar, la filologia ha d'efectuar una sèrie d'operacions sobre el text que garanteixi una reconciliació general de totes les tensions possibles. Quan dic text, utilitzo aquí la paraula en un sentit estricte: aquell lloc on es produeix el sentit o on llegeix el sentit una cultura, i sé que aquesta és només una de les moltes definicions de textos possibles, però és potser la que dóna compta des de les definicions de Barthes (un text és una nominació en devenir o en desenvolupament, una aproximació inaprehensible, un lloc on es produeix el treball del llenguatge, que és la lectura) a les de Julia Kristeva a *Semiotiqué* (1969) (el text com una pràctica significant,

com a centre en què es creuin es codis ideològics i estètics, com el lloc que designa els límits del sistema conceptual, de tota intel·ligibilitat perquè els sotmet a la seva pràctica específica, que és la pràctica significant), o de la definició de text d'Umberto Eco (expansió d'un semema o unitat de significació, o una màquina presuposicional, o una cadena d'artificis expressius necessitada de treball cooperatiu o lectura perquè és reticent, o un encadenament econòmic que viu del plusvalor produït pel destinatari, o un producte la sort interpretativa del qual ha de ser part del propi mecanisme generatiu); o el text de Derrida (el text en general com a teixit de signes —Derrida parafraseja primer irònicament la noció filològica de text, assentada en aquesta metàfora, «teixit», i consagrada per l'ús des de Quintilià, per a després distingir-hi el *text* del *llibre* i afirmar que la destrucció del llibre, tal com l'anuncia ara (*De la Gramatología* en 1967), descobreix la «superfície» del text, que és el que és respecte a alguna cosa que no hi ha, que és el que està fora del text, perquè *res* està fora del text, i en la superfície del text hi resideix el joc dels sentits que aquest mateix text destrueix.

Aquesta petit digressió dona la pauta, llavors, de quina és la certesa filològica on s'assenta el saber acadèmic dels nostres crítics: un discurs que, quan està acompanyat pel geni crític, realitza, en la seva recerca de la veritat, el procés del coneixement, i aquest seria indubtablement el cas dels nostres grans crítics, entre ells Dámaso Alonso, però que, en la seva pràctica reiterada, deslligat d'aquesta preocupació per la nova metaforització del «text» (vella metàfora desproveïda, per l'ús, de tota figuració en el camp de la filologia) només practica una reiteració de l'autoritat d'aquells que, a partir de Menéndez Pidal, van fixar el centre del valor literari i, amb reverència, repeteixen i ajusten el gran discurs conciliatori. En el nostre camp, la funció de la filologia és demostrar, per via de l'apaivagament de totes les arestes, que tot és llegible quan el sentit comú s'imposa, que cap «versió» del text és perversa, sinó que només s'allunya per a tornar al cànon, i que la funció del cànon, al revés del que s'acostuma a afirmar, no és la d'anatemitzar sinó la d'integrar.

La tercera i la quarta forma són, en el camp de la crítica literària a Espanya, en el camp dels seus límits i dins de la primera interpretació amb què obríem aquesta xerrada, més problemàtiques: una forma amb prou feines practicada, en el cas de la tercera, i en el de la quarta, una forma gairebé inexistent. El tercer camp, el de la interpretació i la valoració amb mires a fixar l'essència literària han tingut poca rellevància i poca pràctica reals a la nostra crítica contemporània. Per tant, les maneres en què s'ensenya a llegir un poema, després de que la història literària hagi fixat quin poema, o com gaudir d'un concepte, després de que l'Acadèmia l'hagi formulat en xarxes coherents, no s'erigeixen en una construcció que pugui transformar la filologia, sinó en una glosa de la filologia i en un

culte reverencial a les seves autoritats. D'altra banda, l'assagisme, pel seu caràcter incomplet i obert, corretja de transmissió de les novetats, a la península es dedica més aviat a consagrar allò vell o a reconstruir-lo. Un interessant exemple de com es reforça aquesta instància consistiria en descriure la manera en què la qüestió de la hispanitat, consagrada en la literatura per la gran filologia positivista dels Menéndez, ideològicament desterrada del discurs de la cultura no oficial després de la guerra civil, reapareix en l'assagisme actual —penso en Rubert de Ventós i en Racionero fonamentalment—, per a reforçar el cos d'allò indefinit com a «hispanitat» en la crítica a partir de la fixació prèvia per part de la filologia.

¿Com passar, llavors, de reflexionar sobre els límits de la crítica a Espanya a una aproximació al límit teòric del discurs crític? Situant-nos a un extrem, en el lloc des d'on es postula que tots els discursos —entre ells, el de la crítica— escenifiquen, mostren, exhibeixen alguna cosa que, en principi, ha estat considerat, quan domina sobre tots els altres ordres, únicament propi del discurs literari: l'ordre retòric. És a dir, l'ordre en què s'imposa com a model de lectura una distribució de *figures* que, en mostrar-se, només parlen de si mateixes, per a, al mateix temps, desdir els seus continguts, al menys els seus continguts explícits. El que aquesta crítica postula no és altra cosa que la *illegibilitat*. En aquest aspecte que desenvoluparé a continuació existeixen avui dos grans corrents hermenèutiques que intenten donar compte de la possibilitat (o no) d'una lectura en relació a *certa* veritat i, a partir d'aquesta possibilitat, donar compte de la relació del discurs crític, en la seva frontera mateixa, amb el discurs literari. La primera d'aquestes hermenèutiques, d'arrel filosòfica, està representada en el camp dels estudis literaris pels deixebles i seguidors de Gadamer i troba la seva màxima i conciliadora figura H.R.Jauss. La segona corrent hermenèutica (anomenada també desconstrucció), que segurament no acceptaria el terme d'«hermenèutica» que més amunt li hem atribuït, sosté que la pregunta per la veritat és en si mateixa una mixtificació i que el discurs (el de la crítica, però també qualsevol discurs) ha de dissoldre el sentit, ha d'acceptar que es dissemina en una trama de relacions, de la qual només es pot predicar una doble figurativitat, ni lògica ni semàntica, sinó retòrica.

Text, lògica, semàntica i retòrica: aquest és el camp en què haurem d'instal·lar-nos ara per a intentar descobrir quin és el perfil d'aquest límit teòric. Per a això haurem de seguir el plantejament que desenvolupa Paul de Man en el capítol introductori del seu llibre potser més important, publicat el 1979, tres anys abans de la seva mort. En efecte, en el capítol introductori de *Al·legories de la lectura*, titulat *Semiologia i retòrica*, Paul de Man porta fins al límit mateix una disjunció: postula una separació profunda i radical de la retòrica, tant de l'estructura semàntica del text com de l'activitat interpretativa del

text. Vull dir que per a Paul de Man els diversos formalismes des de principis de segle, des del rus a la narratologia, passant per la teoria del relat i l'estructuralisme —l·ligats a la suposició de que en la descripció sincrònica hi residia una garantia de científisme des del punt de vista de l'anàlisi— havien reduït la qüestió de la lectura i, per tant, la qüestió de la interpretació a un punt zero.

D'altra banda, l'escola de la recepció, apropiant-se d'aquesta base científica dels estudis estructuralistes i semiòtics, li havien agregat (com una solució de compromís) la idea de que es podia incloure la seqüència històrica de les diverses lectures —el que conforma la història de les lectures i de les seves modificacions—, per a així tractar de donar compte de la varietat històrica de les interpretacions i de la seva relativitat i, per tant, regular la intervenció del lector en el procés: inserir-lo, juntament amb la semiòtica de la base, com el posseïdor d'un principi d'ordre.

La de Jauss és, doncs, una solució de compromís. Gadamer, el seu mestre, posaria, en canvi, tota l'energia en la capacitat «creativa» i productora de «veritat» de la interpretació. Mentre que a l'altre extrem, Hirsch, a *Validity in Interpretation*, atribuïa l'ordre de la «veritat» a la voluntat de l'autor. Per a fer-ho de manera «científica», Hirsch distingeix entre el significat i la significativitat d'un text: el significat o *meaning* és la seva base semàntica inmutable, i la significativitat, en canvi, muda amb les interpretacions.

En els dos casos, i per raons oposades, hi persisteix la idea de que existeix una correspondència entre la semàntica, la lògica gramatical i la historicitat. El factor que varia és el paper de mobilitat i permanència que Hirsch i Gadamer atribueixen a cada un d'aquests elements. L'extrem científisme dels semiòlegs i l'extrem nihilisme dels seguidors de Gadamer —amb l'excepció del contemporitzador Jauss al mig— mostren, no obstant, una idea comú per al discurs de la crítica: la idea de que es pugui donar compte de la veritat tot negant el científisme de la semiòtica, en Gadamer; o la idea (contrària) segons la qual es pot donar compte de la veritat en el científisme de la semiòtica tot anul·lant la mutabilitat i la subjectivitat de l'interpret.

El treball de Paul de Man s'instal·la en un altre lloc: allà no hi ha reconciliació possible entre aquests extrems, no hi ha forma de donar compte del fet literari en el discurs de la crítica sinó és mostrant que la retòrica és irreductible, discrepant i heteròclita respecte a la lògica i a la semiòtica i respecte a la paràfrasi interpretativa. Vegem com arriba a aquest punt i quines conseqüències té per a la nostra pregunta inicial.

Paul de Man parteix de la comprovació de que el codi general del fet

literari s'ha tornat inusualment complex i conspicu per a nosaltres. Quan diem conspicu volem dir autoevident, evident per a si mateix: per a funcionar, aquest codi atrau cap a si una notable quantitat d'esforços i energia que han de fer-se carn, que han d'encarnar-se en una sèrie de mètodes. És el moment en què tot el cos de la literatura (la poesia, la novel·la, la crítica) s'alimenta del formalisme i un es troba en aquest punt privilegiat —que ara veiem com passat— en què es construeix l'aparell tècnic de treball sobre els textos literaris i ells mateixos es veuen com aparell d'experimentació: són els anys de la Nova Crítica nord-americana, l'estilística i el formalisme rus.

És un moment fonamental i que produeix un canvi conceptual importantíssim. A partir del formalisme, s'opera una inversió completa en les nostres nocions sobre la polaritat entre allò intrínsec i extrínsec: la forma, tradicionalment vista com a cobertura, com a revestiment, com a ornament, serà intrínsec, mentre que el significat, el contingut, allò referencial, que tradicionalment es veia com a nucli, centre, arrel, cor, serà vist com extrínsec, la forma de la immanència.

Però, diu Paul de Man, aquest enorme i opac codi literari, juntament a aquesta inversió d'allò extrínsec i intrínsec, produeixen una mena de claustrofòbia, un estat d'inèrcia en la crítica, un esgotament de les fórmules que Adorno havia proposat com «estètica de la negativitat» i una tornada, un retorn, a un cert to conciliador. Així, diuen els representants de l'escola de la recepció, el discurs de la crítica no hauria de practicar i glossar la separació total entre el text i la referència (o el món, podríem dir) sinó que hauria d'intentar conciliar, mitjançant certs matisos de relativització històrica, aquesta angoixant i claustrofòbica ortodòxia de l'avantguarda. Per tal de superar aquesta atmosfera irrespirable, els símptomes de la qual són el silenci de l'artista, la tela en blanc, l'espai buit, l'interval infinit entre dues notes, sorgeix el model que de Man anomena «el model fals»; un model que és recurrent. És la vella noció de que existeix un *a dins* i un *a fora* del text, una immanència, ja acceptada, i una exterioritat, que s'insinua insidiosament de nou, per a que el discurs crític es faci càrrec d'ella: ¿Hem de recordar que l'*a dins* i l'*a fora* són metàfores la funció de les quals és dotar al text d'una figura de l'ordre de la representació, d'allò físic, concret? Aquest fals model crític es recolza —hem de recordar aquí a l'Umberto Eco d'*Apocàiptics i integrats*, per exemple, i tots els intents d'escriure una crítica de la «cultura complaent»— en un raonament doble: bé, sembla dir-se el crític, si el gran codi prestigiós de la literatura d'Occident està fixat, ¿perquè no podem ara tornar al camp molt més agradable de les relacions entre allò verbal i no-verbal, o verbal i referencial?

¿Perquè no descansar del parany de l'argot i l'autorreferencialitat escrivint sobre textos híbrids, sobre formes populars orientades cap a la gratificació i la convenció i la identificació massives, o formes

autobiogràfiques i biogràfiques pures? Allà, és cert, podem donar per suposat que els grans problemes de la forma literària estan sota control i podem dedicar-nos a la «política exterior». Abandonem la retòrica dura i l'escriptura dura de la seva crítica i bolquem-nos als rabejos de la històrica, la biografia, el context, on pot ressorgir allò que una vegada vam conèixer com a ordre d'*interpretacions vàlides*: sociològiques, històriques o, des del camp de la semiòtica, la reducció de l'escenografia de la retòrica del text a la seva estructura o organització semiòtica.

Paul de Man postula, doncs, que la crítica de la desconstrucció ha de tractar d'evadir-se, al menys, d'aquest joc polar i binari entre formalisme i context, la seducció del qual reposa en l'hermenèutica, en el joc de la interpretació. És cert que Paul de Man accepta que la semiòtica va tenir un caràcter oxigenant en el camp de la crítica, perquè va suposar l'acceptació de l'arbitrarietat del signe i del caràcter autoteleològic del missatge poètic i perquè, al mateix temps, va alliberar al discurs crític del pes mort de la parafrasi, o sigui, de la suposició corrent de que la crítica és aquell discurs que ha de dir *el mateix* en altres paraules: més encara, que només així pot ser crítica.

Però, senyala de Man, el mite de la correspondència semàntica entre signe i referent, al qual hi subjau la idea d'una Naturalesa que dota de sentit a allò natural, a allò «humà», reapareix en els més crus anàlisis ideològics. I la nostra crítica espanyola podria ser englobada aquí, perquè es recolza en la creença en un ordre natural, en una tradició omnicomprensiva i en un sentit «lògic» o sensat de les coses.

Arribem, llavors, a la convicció de que es pot ser un formalista pels matins i un parafrasejador de la substància del significat per les nits, diu de Man parafrasejant a la vegada a Marx a *La ideologia alemanya*.

Així, per a de Man, crítics tan dispars com Barthes, Genette i, sobretot, Greimas usen estructures gramaticals amb estructures retòriques, i sustenten una teoria de les figures sense que aparentment tinguin consciència de la discrepància entre unes i altres. Les transicions entre les funcions gramaticals i les retòriques a *Figures III* (1972) de Genette, per exemple, es plantegen sense interrupcions. De fet, juntament amb les estructures gramaticals tal com s'ha refinat avui el seu estudi en el generativisme i la gramàtica transformacional, aquelles són postulades com una extensió de la lògica dels estudis gramaticals. Serien capaces de dotar d'una particular subestructura lògica, sota l'estructura sintàctica del text, a l'ordre dels trops i de les figures, que és l'ordre en què el text mateix diu que ha de ser llegit: no hi hauria llavors tensions lògiques en el passatge de la semiòtica

a la retòrica. Per a de Man, en canvi, l'ordre retòric és una atmosfera en què els trops queden suspesos a l'aire i la sintagmàtica del text, és a dir, la seva organització en unitats contigües, és un altre trop, una altra proposta retòrica més del text. La sintaxi es torna, així, desplegament figuratiu i, com a tal, lluita i es contradia amb la retòrica explícita d'aquest mateix text.

Vegem-ne un exemple. Paul de Man analitza el final del passatge de Proust: «Dans le torride [calor] mon repos... supportait, pareil au repos d'une main immobile au milieu d'une eau courante, le choc et l'animation d'un torrent d'activité» (1954: 83) de la següent manera: 1) el poder persuasiu del passatge depèn del paper del verb «supporter», que significa «tolerar» y també «sostenir» i «aguantar». Aquest confereix al repòs un paper fundacional en relació amb l'activitat de l'exterior (en relació amb l'acció); i el narrador queda justificat, en la seva fugida del món, perquè en la quietud aconsegueix abraçar el moviment de la vida en la seva totalitat. Això elimina o és, al menys, una estratègia d'eliminació de la culpa («motiu central proustià»), «sempre centrada» en les accions d'«escriure y llegir» i assumpte recurrent en les autobiografies. 2) Les transferències i creuaments entre les dues cadenes incompatibles, els termes dels quals hem enumerat més a munt, s'estableixen en l'àmbit d'una simple oració i, més estretament encara, en el d'un clixé, «torrent d'activité», que, en francès així com en català, ha perdut les seves «connotacions literals» a favor del seu sentit figurat (el d'«acumulació» o «suma de coses»). 3) Però el sentit literal reapareix per la similitud entre els significants «torride» i «torrent», amb la qual cosa el calor es reinscriu secretament a la cadena i anul·la la incompatibilitat de les dues sèries anteriors. 4) La proximitat d'«eau courante» reanima metonímicament la metàfora dormida en «torrent» en conferir-li la seva antiga literalitat, però, alhora, la investeix de la propietat de fredor inherent a «eau courante». Amb això, «torrent» uneix, contra tota lògica, dos estadis històrics del seu propi devenir figuratiu (metàfora-clixé-metàfora) i dos propietats que abans s'havien senyalat com a contradictòries. 5) «La estructura retòrica de esta parte de la frase es, pues, doblemente metonímica»: perquè la unió dels dos termes en el clixé no està governada pels llaços de necessitat analògica, o nuada en una propietat d'arrel comú, i perquè la reactualització metafòrica del clixé es deu a la proximitat d'altres termes («eau courante»), l'existència del qual és, per dir-ho amb els termes de Genette, narrativa i diegètica. 6) Finalment, perquè la propietat que es reanima en virtut de l'existència del passatge precedent «no es precisamente la que sirvió para acuñar la metáfora original, ya que la figura “torrent d'activité” se basa en la amplitud, en la acumulación, y no en la frialdad».

Persuasió i frau (o engany) són aquí les paraules clau: per a de Man el text persuadeix d'una retòrica que desdiu («decept») en successives

apories. No es tracta de que el text de Proust aconsegueixi la realització de metàfores de brillantor extraordinari, permetent-se a si mateix la llicència metonímica per a existir: aquesta seria la solució de compromís dels narratòlegs. Es tracta de que les figures de necessitat (els llaços analògics) estan soscavats i contaminats per l'ordre metonímic. Es tracta, en fi, d'acceptar que no és possible establir un ordre de figures el substrat o la base del qual sigui lògic o lingüístic. L'ordre de la figuració tendeix a la fragmentació i a allò obert; la síntesi (el que s'anomena habitualment «la profunda unitat del text») és una altra figura més del nostre desig de conciliació: «Como escritor, Proust es aquel que sabía que la hora de la verdad, como la de la muerte, nunca llegan a su debido tiempo, puesto que lo que llamamos tiempo es, precisamente, la torpeza de la verdad para coincidir consigo misma» (De Man, 1979: 78).

Composició contradictòria, oberta i fins i tot degradada: no hi ha plenitud possible de la retòrica a través de la sintaxi; hi ha insuficiències, esquinçaments, talls, caigudes brusques en una espècie de vol rasant. Deu ser així, perquè el text proustià «expresa la imposibilidad de una lectura cerrada, completa, que satisfaga la necesidad de una ética de la acción con más eficacia que una acción real». Existeix, doncs, una disjunció entre la meua resposta (estètica) i la consciència del text (retòrica): no hi ha lloc per a una «pseudosíntesi» entre l'*a dins* i l'*a fora* del text. Com que aquesta disjunció és un oxímoron denuncia una incompatibilitat «lògica, más que representacional», tal oxímoron es en realitat una *aporía*: «¿Podremos concluir, así, que esta aporía es la alegoría narrativa de su propia desconstrucción?». Si aquesta conclusió és possible «dejaremos atrás todo comentario, toda paráfrasis, toda referencialidad».

Se m'acut que vostès podrien, a partir del que acabem de dir, plantejar-me diverses preguntes: ¿quines zones específiques ocupa l'al·legoria dins del text literari, dins de tot text? ¿Què és aquest espai que queda, ja que no entre l'*a dins* i l'*a fora*, entre la resposta estètica i la consciència retòrica?

Puc imaginar per a la segona de les preguntes al menys dues solucions: que aquest espai sigui el de les lectures que el mateix text literari genera (i aquí les quotes de pertinença, aberració, i interpretació negarien la rellevància que Paul de Man confereix a la textualitat com a única realitat, en favor d'un àmbit discursiu i imaginari molt més permeable a allò no-textual); segon, que aquest espai estigui ocupat per una instància paròdica, entesa no com a producte històric, acotat, genèric, sinó com a virtualitat del discurs literari, com a consciència paròdica sense subjecte. Aquest últim suposa, tal volta, que el text literari és un Moloch autosuficient. Tal vegada, però no podem negar que el treball sobre la figuració, sobre

la retòrica, és la porta estreta per la qual han de passar els discursos crítics. Els càrrecs usuals contra la desconstrucció (rigor monòton, circularitat obsessiva, utilització d'argot) són també símptomes de la consciència creixent de l'aspecte retòric en tots els discursos. I, a més, la circularitat de la desconstrucció no és del tot perfecta; podem descriure les seves asimetries i, en elles, les figures que construeix per a posar en qüestió les nocions dominants i els valors corrents dins de la crítica. La proposta de llegir la cultura com una sèrie ininterrompida de trops irreductibles a qualsevol ordre no textual només porta, per ara, a l'emergència d'un «imaginari», que repeteix, en la seqüència de la crítica, la del fet literari. Però no per això la suspicàcia respecte al seu propi discurs abandonarà ja al crític. Li obliga a acceptar que no existeix, per ara, un altre cànon, una altra manera de llegir.

Bibliografia

- DE MAN, P. (1979): *Allegories of Reading*, New Haven and London: Yale University Press.
GENETTE, G. (1972): *Figures III*, Paris: Seuil.
KRISTEVA, J. (1969): *Semeiotiqué, recherches pour une sémanalyse*, Paris: Seuil.
PROUST, M. (1954): *À la recherche du temps perdu*, Paris: Bibliothèque de la Pléiade.
SAID, E. (1983): *The World, the Text, and the Critic*, London: Faber and Faber.

BARTHESIANS DE PER VIDA* (2005)

Beatriz Sarlo

El 1958, Barthes va iniciar un estudi sobre la moda. Encara no havia escrit una tesi doctoral perquè havia passat d'un tema a un altre sense arribar a aquest gènere fatal de la dissertació acadèmica. Llavors se li va ocórrer que Lévi-Strauss fos el seu director de tesi. Naturalment, va ser rebutjat, però va rebre la indicació de que s'ocupés només de la moda escrita, consell que Barthes va seguir al peu de la lletra. André Martinet també va rebre la visita de Barthes per la qüestió de la tesi. En el curs d'un dinar, Barthes el va convèncer (llavors una estrella de la lingüística) i aquest va acceptar. Però el tema de la tesi mai va arribar a registrar-se a la Sorbona i Barthes va preferir escriure un llibre, el seu llibre més pesadament semiològic, *El sistema de la moda*. Després ja no va tornar a insistir amb la fantasia d'aprovar un doctorat. Això li va mancar sempre.

Quan el va rebutjar, Lévi-Strauss no equivocava el motiu: per a ell, Barthes era «massa literari». Va passar gairebé mig segle des de llavors i Barthes va seguir sent «massa literari», és a dir, un escriptor que prenia els seus arguments de la literatura o els convertia a la literatura, passant-los pel seu albir o el seu capritx. El sistema Barthes era arborescent però mai enciclopèdic, construït per eleccions estratègiques en el cos de la llengua francesa i altres pocs territoris, la poesia del *haiky* i el mateix Japó, el *Werther* de Goete o els exercicis espirituals d'Ignacio de Loyola.

De la literatura, la seva obra va rebre el poder d'encantament. Barthes torna barthesians als seus lectors, de la mateixa manera en què Proust els fa proustians. No és una qüestió de gust, ni tan sols es una qüestió d'idees, ni d'estil. Es tracta, més aviat, del descobriment d'una sensibilitat i dels seus reflexos, on posa els accents, quins són els detalls que li importen. Els que seguim llegint a Barthes som barthesians de per vida. Es tracta, senzillament, d'una conversió.

* Aquest text va ser publicat al diari *Página/12* el 26 de març de 2005, i ha estat recentment reeditat en el volum *Plan de operaciones. Sobre Borges, Benjamin, Barthes y Sontag*, Santiago de Chile, Universidad Diego Portales, 2013. Avui tornem a publicar-lo en motiu del centenari del naixement del crític francès. Agraïm a l'autora el permís per a reproduir-lo i traduir-lo al català i a l'anglès.